

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

Sefardští židé ve Španělsku: historie a současnost

Kateřina Stiborová

© 2019 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Kateřina Stiborová

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Sefardští židé ve Španělsku: historie a současnost

Název anglicky

Sephardic Jews in Spain: History and Present

Cíle práce

Práce je zaměřena na historii židovského obyvatelstva na území Španělska, zejména pak na události roku 1492, kdy bylo židům nařízeno buď přijmout křest, nebo Pyrenejský poloostrov opustit. Dále se zabývá současnou situací a možností získání španělského občanství pro potomky vyhnaných židů. Cílem práce je na základě rozhovorů s žadateli o španělské občanství popsat samotný proces jeho získání a důvody, které je vedly k podání žádosti.

Metodika

Ke zpracování teoretické části práce bude použito studium odborné literatury a dalších relevantních zdrojů.

Praktická část bude zpracována pomocí kvalitativní metod ve formě polostrukturovaných rozhovorů.

Doporučený rozsah práce

30-40

Klíčová slova

migrace, židé, judaismus, Španělsko

Doporučené zdroje informací

- ANGEL, Marc. Exploring Sephardic customs and traditions. Hoboken : KTAV Publishing House, 2000. ISBN 9780881256758.
- BEINART, Haim. The expulsion of the Jews from Spain. Oxford: Littman Library of Jewish Civilization, 2002. xv, 591 s. The Littman library of Jewish civilization. ISBN 1-874774-41-2.
- DE LANGE, N. R. M. Svět židů: kulturní atlas. Praha: Knižní klub, 1996. Kulturní atlasy. ISBN 80-7176-325-X.
- GORSKY, Jeffrey. Exiles in Sepharad: the Jewish millennium in Spain. Philadelphia: The Jewish Publication Society, [2015], ©2015. xvi, 406 stran. ISBN 978-0-8276-1251-8.
- CHALUPA, Jiří. Dějiny Španělska. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. Dějiny států. ISBN 9788074225253.
- RAY, Jonathan. The Sephardic frontier: the reconquista and the Jewish community in medieval Iberia. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2006. Conjunctions of religion & power in the medieval past. ISBN 9780801444012.
-

Předběžný termín obhajoby

2018/19 LS – PEF

Vedoucí práce

Mgr. Ing. Martin Slaboch, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 31. 1. 2019

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 5. 2. 2019

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 09. 02. 2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Sefardští židé ve Španělsku: historie a současnost" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 13. 3. 2019

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. Ing. Martinu Slabochovi, Ph.D. za velkou trpělivost při vedení práce a cenné rady. Velký dík patří též všem respondentům a respondentkám za důvěru a ochotu svěřit se svými příběhy. V neposlední řadě bych ráda poděkovala i své rodině a přátelům, za morální podporu.

Sefardští židé ve Španělsku: historie a současnost

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá historií a současností židovského obyvatelstva na území dnešního Španělska. V teoretické části jsou nejprve vymezeny některé pojmy a charakterizováni sefardští židé, včetně jejich zvyků a jazyka. Dále je zde shrnuta historie těchto židů ve Španělsku od dob vlády Vizigótů, přes muslimskou nadvládu a reconquistu až po rok 1492. Tohoto roku vydali Isabela Kastilská a Ferdinand Aragonský Dekret o vyhoštění, následkem kterého museli židé buď opustit Španělské království, nebo přijmout křest.

Praktická část je zaměřena na současnou situaci ve Španělsku. Zejména na zákon z roku 2015, který umožňuje potomkům vyhoštěných židů a konvertitů, aby získali španělské občanství. Celý proces získání občanství je v této části popsán, a kromě toho jsou zde popsány i osobní zkušenosti jednotlivých žadatelů, jejich názory a celkové zhodnocení. Samostatná kapitola je věnována finanční náročnosti a na závěr je zmíněn i podobný zákon, který vydalo ve stejné době Portugalsko, a který se od toho španělského v některých bodech liší.

Klíčová slova: judaismus, migrace, občanství, Sefardé, Španělsko, židé

Sephardic Jews in Spain: History and Present

Abstract

This bachelor thesis deals with the history and present of Jewish population in the territory of today's Spain. In the theoretical part there are at first defined some of the terms and characterized the Sephardic Jews, including their traditions and language. Then there is summarized the history of those Jews in Spain since the rule of the Visigoths, through the Arab domination and Reconquista, to the year 1492. This year, Isabella of Castile and Ferdinand of Aragon issued the Alhambra decree, as a result of which the Jews had to either leave the Kingdom of Spain or accept baptism.

The practical part is focused on the current situation in Spain. In particular on the law of 2015, which allows descendants of expelled Jews and converts to obtain Spanish citizenship. The whole process of acquiring citizenship is described in this part and there are also mentioned the personal experiences of individual applicants, their opinions and overall evaluation. A separate chapter is devoted to the financial costs and at the end is also mentioned a similar law, which was released by Portugal at the same time, and that differs from the Spanish one in some points.

Keywords: Judaism, Migration, Citizenship, Sephardim, Spain, Jews

Obsah

1 Úvod.....	10
2 Cíl práce a metodika	12
2.1 Cíl práce	12
2.2 Metodika	12
2.2.1 Technika sběru dat	13
2.2.2 Průběh výzkumu	13
2.2.3 Respondenti	15
3 Teoretická východiska	16
3.1 Literární rešerše.....	16
3.2 Pojmosloví.....	19
3.2.1 Judaismus.....	19
3.2.2 Antisemitismus	19
3.2.3 Migrace	20
3.3 Sefardští židé.....	20
3.3.1 Vymezení sefardských židů	20
3.3.2 Jazyk ladino	21
3.3.3 Zvyky a tradice	21
3.4 Historie židovského obyvatelstva na území Španělska.....	23
3.4.1 Vizigóti	23
3.4.2 Muslimská invaze	24
3.4.3 Reconquista.....	26
3.4.4 Dekret o vyhoštění	30
4 Vlastní práce	33
4.1 Počty sefardských židů.....	33
4.2 Zákon o občanství pro sefardské židy	34
4.3 Žádost o španělské občanství	35
4.3.1 Prokázání sefardského původu	35
4.3.2 Zvláštní vztah ke Španělsku	36
4.3.3 Jazykový test a kulturní test.....	37
4.3.4 Notář	38
4.3.5 Získání občanství	39
4.4 Finanční náročnost	39
4.5 Důvody k podání žádosti.....	41
4.6 Stěhování do Španělska.....	43
4.7 Význam získaného občanství	43
4.8 Náprava historické chyby.....	45

4.9	Celkové zhodnocení	47
4.10	Portugalský zákon o občanství pro sefardské židy	48
5	Výsledky a diskuse	50
6	Závěr.....	52
7	Seznam použitých zdrojů	54
7.1	Tištěné zdroje	54
7.2	Elektronické zdroje	55
8	Přílohy	57

Seznam obrázků

Obrázek 1	Země se současnými největšími sefardskými komunitami	34
-----------	--	----

Seznam tabulek

Tabulka 1	Seznam respondentů	15
-----------	--------------------------	----

Seznam příloh

Příloha 1	Certifikát sefardského původu	57
Příloha 2	Klíče	58
Příloha 3	Seznam základních a možných doplňujících otázek k rozhovoru.....	59

1 Úvod

Dějiny židovského obyvatelstva jsou již od svého počátku spojeny s antisemitismem. Ve své historii židé opakovaně museli čelit útokům a bezpráví. Dalším charakteristickým jevem objevujícím se v židovských dějinách je migrace. Židé často putovali, a téměř vždy to bylo nedobrovolně. Přesto však bezpochyby spoluvytvářeli dějiny zemí, ve kterých právě pobývali a ovlivnili i jejich současnost.

V dnešní době je s problematikou židů a antisemitismu spojena především 2. světová válka a holocaust. Zcela určitě se jedná o převratné události moderních dějin. V minulosti však došlo k mnoha dalším činům, nad kterými bychom se i teď měli pozastavit a poučit se z nich, protože jinak by se tato smutná historie mohla opakovat.

Tato práce se zabývá konkrétně skupinou sefardských židů, kteří jsou spojeni s Pyrenejským poloostrovem. Práce je rozdělená na teoretickou a praktickou část. V teoretické části jsou nejdříve vysvětleny některé pojmy a charakterizováni sefardští židé, včetně jejich zvyků a jazyka. Dále se tato část zabývá historií židovského obyvatelstva na území dnešního Španělska. Jako první je zde popsáno období vlády Vizigótů, kdy byly vydávány první protižidovské zákony.

Následuje kapitola o období muslimské nadvlády, které pro židy znamenalo značné uvolnění. Toto období bývá také někdy nazýváno zlatým věkem. Postupně se ale situace židů na Pyrenejském ostrově začala zhoršovat a dochází zde k prvním pogromům. Celá situace vyústila po zakončení reconquisty do vydání Dekretu o vyhoštění, na základě kterého museli španělští židé buď urychleně přijmout křest, nebo opustit Španělské království. Spustila se tak migrační vlna, během které se sefardští židé dostali do různých koutů světa.

Praktická část se potom věnuje současné situaci židů ve Španělsku. Antisemitskou minulost má řada států a nabízí se otázka, jak se s touto minulostí vyrovnat. Španělsko se rozhodlo vydat v roce 2015 zákon, který umožňuje potomkům vyhnaných židů či konvertitů, aby získali španělské občanství. Od tohoto zákona si slibují, že konečně dojde ke smíření se sefardskými komunitami.

Práce je zaměřena na konkrétní zkušenosti sefardských židů, kteří žádají o španělské občanství. Je zde popsán samotný proces získání občanství se všemi jeho náležitostmi. Kromě toho jsou zmíněny osobní důvody oslovených respondentů, které je vedly k podání žádosti, plány na stěhování do Španělska, ale i jejich názory.

Samostatná kapitola se věnuje rovněž finanční náročnosti, která je až překvapivě velká. Na závěr praktické části je uvedeno, jak respondenti celkově hodnotili tuto zkušenost a krátká zmínka je věnována i podobnému zákonu, který byl v téměř stejné době vydán v Portugalsku a který se v určitých bodech od toho španělského liší.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Cílem bakalářské práce bylo na základě rozhovorů s žadateli o španělské občanství z řad sefardských židů popsat celkový proces získání občanství a především důvody, které je vedly k podání žádosti. O občanství mohou žádat na základě zákona z roku 2015, jehož platnost končí v říjnu roku 2019. K tomuto účelu byla stanovena hlavní výzkumná otázka „Jak probíhá proces získání španělského občanství pro sefardské židy?“.

Kromě hlavní výzkumné otázky byly stanoveny i výzkumné podotázky:

- Jaká je finanční náročnost celého procesu získání španělského občanství?
- Jaké důvody je vedly k podání žádosti?
- Jakými dokumenty žadatelé dokazovali svůj zvláštní vztah ke Španělsku a sefardský původ?
- Plánují žadatelé následně žít ve Španělsku?
- Co pro žadatele znamená získání španělského občanství? Jakou pro ně má hodnotu?
- Jaký mají názor na to, že tento zákon má, mimo jiné, za cíl napravit to, co se stalo roku 1492?

2.2 Metodika

Na začátek je třeba zmínit, že s vědomím toho, že existují 2 různé významy slova žid, které vyžadují různý zápis – žid jako člen náboženské skupiny a Žid jako příslušník národa, bude v této práci pro zjednodušení a předejití případným diskuzím použit jednotný zápis s malým počátečním písmenem.

Ke zpracování vlastní práce byl použit kvalitativní přístup. Ten jde více do hloubky zkoumaného problému, jedná se o nenumerické šetření. Využívá spíše nestandardizované nebo semistandardizované techniky sběru dat. Z hlediska transformace informace jsou získaná data typická nízkou reliabilitou ¹, ale vysokou validitou ². Data jsou získávána

¹ Reliabilita znamená, že opakováním výzkumu za stejných podmínek získáme stejné výsledky.

² Validita znamená, že výsledky výzkumu odpovídají skutečnosti.

od menšího počtu jedinců než v případě kvantitativního výzkumu, ale je získáno mnoho informací jdoucích do hloubky. Kvalitativní výzkum však nelze přesně za stejných podmínek zopakovat, což je někdy příčinou jeho kritiky.³

2.2.1 Technika sběru dat

Využitou technikou sběru dat byl rozhovor neboli interview. Běžný rozhovor je součástí každodenního života, ale v kontextu kvalitativního výzkumu hovoříme o rozhovoru s výzkumným účelem. Takovýto výzkumný rozhovor má řadu specifík. Existuje několik typů, přičemž někteří autoři rozlišují jen 2 typy – standardizovaný (strukturovaný) a nestandardizovaný (nestrukturovaný) rozhovor. Někteří autoři ovšem k těmto 2 přidávají ještě další typ – semistandardizovaný rozhovor.⁴

K získání potřebných dat byl jako nejvhodnější typ rozhovoru zvolen rozhovor semistandardizovaný. Pro tento typ rozhovoru je připraven seznam základních otázek, které jsou jasně formulované a jsou všem dotazovaným kladeny obvykle ve stejném pořadí a stejným způsobem. Tazatel ovšem kromě základních otázek klade ještě otázky doplňující, kterými může rozvádět odpovědi na otázky základní nebo zjišťuje další detaily. Možné varianty doplňujících otázek může mít tazatel připravené předem. Seznam otázek pro tento typ rozhovoru se označuje pojmem scénář.⁵

Seznam základních otázek je součástí příloh této práce. V seznamu jsou uvedeny i některé možné doplňující otázky. Během rozhovorů byly v reakci na odpověď respondentů kladeny i spontánní doplňující otázky, které již v seznamu uvedené nejsou.

2.2.2 Průběh výzkumu

Úplným začátkem výzkumu bylo prostudování literatury vztahující se k danému tématu. Dalším krokem bylo kontaktování skupin na sociálních sítích, především na Facebooku, ve kterých se sefardští židé sdružují, s žádostí o přijetí. Členové skupin byli poté požádáni o poskytnutí rozhovoru. Zájem byl překvapivě velký, proto bylo z většího počtu zájemců vybráno 8 respondentů. Respondenti byli vybíráni podle věku a také podle země původu. Cílem bylo zastoupit i mladší generaci a také zohlednit žadatele i z jiných

³ MAJEROVÁ, Věra a Emerich MAJER. *Kvalitativní metody v sociologii venkova a zemědělství*, 2006, s. 29.

⁴ Tamtéž, s. 67–68.

⁵ Tamtéž, s. 69.

zemí než jen z USA. Samotné rozhovory potom probíhaly v období od května do prosince roku 2018.

Většina rozhovorů probíhala elektronickou formou s využitím programu Skype a videohovorů v aplikaci Messenger a WhatsApp. Výhodou využití těchto moderních technologií je možnost kdykoli kontaktovat osoby žijící v různých koutech světa. Určitá nevýhoda však spočívá v absenci osobního kontaktu a případných technických problémech především s připojením k internetu.

Jeden rozhovor probíhal osobně v Praze, kde byl Curtis ze Švýcarska na dovolené a souhlasil s využitím této příležitosti k osobnímu rozhovoru. Všechny rozhovory, elektronické i osobní, byly vedeny v angličtině. Přepisy nahrávek rozhovorů byly následně autorkou překládány do českého jazyka a v praktické části práce už jsou respondenti citováni v českém jazyce.

Stejně tak byly autorkou překládány všechny cizojazyčné zdroje citované v teoretické i praktické části včetně Dekretu o vyhoštění a zákona o občanství pro sefardské židy, jejichž oficiální český překlad neexistuje.

2.2.3 Respondenti

V níže uvedené tabulce č. 1 jsou pro přehlednost uvedeni všichni respondenti, se kterými byly vedeny rozhovory. Seřazení jsou podle věku. Z důvodu zachování anonymity jsou na žádost respondentů uvedena pouze křestní jména.

Tabulka 1 Seznam respondentů

Jméno	Věk	Pohlaví	Země původu	Datum rozhovoru	Způsob pořízení rozhovoru
Peter	23	muž	Izrael	12. 8. 2018	WhatsApp
Rebecca	24	žena	USA	4. 9. 2018	Messenger
Elias	29	muž	USA	31. 7. 2018	Messenger
Sarah	35	žena	Kanada	11. 5. 2018	WhatsApp
Jacob	43	muž	USA	17. 10. 2018	Skype
Curtis	50	muž	Švýcarsko	23. 5. 2018	Osobně Praha
Barak	58	muž	Francie	6. 6. 2018	Skype
Elizabeth	60	žena	USA	11. 12. 2018	Skype

Zdroj: vlastní zpracování

3 Teoretická východiska

3.1 Literární rešerše

Obecně se judaismem zabývá kniha **Judaismus** od Briana Lancastera. Autor se nezabývá pouze historií židovského náboženství, přestože ji také zmiňuje. V jedné z kapitol se věnuje židovské náboženské praxi v dalších zase rozboru Tóry a Talmudu. Dočteme se zde rovněž o židovských svátcích a bohoslužbách. Kniha tak podává základní přehled o tomto náboženství.⁶

V knize **Dějiny židovského národa**, jak už název napovídá, autor Paul Johnson seznamuje čtenáře s historií tohoto národa od dějin biblických přes středověk, 2. světovou válku až po sionismus a založení židovského státu Izrael. Kniha má 7 kapitol, ve kterých autor čtenáři nabízí svou vlastní osobní interpretaci dějin a své názory. Sám v úvodu říká: „*Dějiny Židů to jsou svého druhu dějiny světa, ovšem viděné pod velmi neobvyklým úhlem, očima inteligentní a vzdělané oběti*“⁷

S dějinami židů také neodmyslitelně souvisí antisemitismus, tedy nesnášenlivost vůči židům. Antisemitismem se zaobírá kniha od francouzského autora Geralda Messadié s názvem **Obecné dějiny antisemitismu**. Popisuje tři základní typy antisemitismu a to předkřesťanský, křesťanský a nacionalistický antisemitismus nové doby. Pátrá po jeho původu a projevech v průběhu dějin.⁸

Jednou z mnoha knih zabývajících se tématem vyhnání židů ze Španělska v roce 1492 je kniha s názvem **The expulsion of the Jews from Spain** od izraelského autora Haima Beinarta, který se specializuje na historii iberských židů. Jedná se o rozsáhlou studii, která byla sepsána na základě mnohaletého archivního výzkumu. Kniha se zabývá nejen samotným vyhnáním židů, ale i jeho praktickými důsledky, například tím, co se stalo s vyvlastněným majetkem nebo spory mezi křesťany kvůli dluhům, které vyhoštění židé zanechali.⁹

Od stejného autora pochází i kniha **The Sephardi legacy**, která shrnuje a hodnotí příspěvek sefardských židů k obnovení hebrejského jazyka a také vědy.

⁶ LANCASTER, Brian. *Judaismus*, 2000.

⁷ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*, 2007.

⁸ MESSADIÉ, Gerald. *Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po dvacáté století*, 2000.

⁹ BEINART, Haim. *The expulsion of the Jews from Spain*, 2002.

Dědictví sefardských židů je analyzováno jak ve Španělsku v době ještě před vyhoštěním, tak v různých místech, kde se vyhoštění židé později usadili. Kniha tak pomáhá lépe pochopit sefardské židovství na základě jeho slavné minulosti.¹⁰

V knize **After Expulsion: 1492 and the Making of Sephardic Jewry** Jonathan Ray popisuje to, co se stalo po vydání Ediktu o vyhoštění. Ukazuje například, kolik židů si svůj odchod ze Španělska raději rozmyslelo a přijalo novou víru. Kromě toho popisuje různé migrační trasy, po kterých se židé vydávali pryč ze Španělska. Autor poukazuje na to, že vyhoštění židé se nestali sefardskými židy ze dne na den. Postupně si budovali svou kulturní identitu založenou na společném původu, a až druhá a třetí generace vyhoštěných židů přijala sefardskou židovskou identitu.¹¹

Stejný autor napsal o tomto tématu ještě další knihu s názvem **The Sephardic Frontier: The Reconquista and the Jewish Community in Medieval Iberia**, ve které na základě studia nezveřejněných materiálů z královských, církevních a obecních archivů i rabínské literatury zkoumá časný vývoj židovských osad a společenství v různých poloostrovních královstvích během přechodu z muslimské vlády na křesťanskou. Jako příklad si vybral hranici mezi oblastmi, které byly ovládnuty muslimy a křesťany. Jedná se o území táhnoucí se od jižního Portugalska na západě, přes území Andalusie, Murcie a Valencie, až po Baleárské ostrovy na východě.¹²

Článek **Spain passes law awarding citizenship to descendants of expelled Jews** pojednává o zákoně, který byl vydán ve Španělsku v roce 2015. Tento zákon usnadňuje potomkům židů, kteří byli v roce 1492 vyhnáni ze Španělska, získání španělského občanství. Tento zákon povoluje těmto potomkům privilegium dvojího občanství, to znamená, že při získání španělského se nemusí vzdát svého původního občanství. K získání občanství přesto musí splnit některé podmínky. Cílem je napravit křivdu a historickou chybu, kterou bylo vyhnání židů na základě Dekretu z Alhambry.¹³

¹⁰ BEINART, Haim. *Moreshet Sepharad: The Sephardi legacy*, 1992.

¹¹ RAY, Jonathan. *After expulsion: 1492 and the making of Sephardic Jewry*, 2013.

¹² RAY, Jonathan. *The Sephardic Frontier: The "Reconquista" and the Jewish Community in Medieval Iberia*, 2013.

¹³ Spain passes law awarding citizenship to descendants of expelled Jews. In: *The Guardian* [online]. Madrid: The Guardian, 2015 [cit. 2018-08-09]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/11/spain-law-citizenship-jews>.

Stejným zákonem se zabývá i další článek nesoucí název **Spain extends citizenship law for Sephardic Jews**. Uvádí, že bude prodloužena platnost zákona, která původně měla skončit v říjnu roku 2018 a byla prodloužena až do října následujícího roku. Podle autora již 6 432 židů občanství získalo. Španělská vláda odhadovala, že jich bude až 90 000.¹⁴

¹⁴ Spain extends citizenship law for Sephardic Jews. In: *The Times of Israel* [online]. Jerusalem: The Times of Israel, ©2018 [cit. 2018-08-10]. Dostupné z: <https://www.timesofisrael.com/spain-extends-citizenship-law-for-sephardic-jews>.

3.2 Pojmosloví

3.2.1 Judaismus

Judaismus je nejstarším ze 3 hlavních monoteistických náboženství. Je typický vírou v to, že židé jsou vyvoleným národem. Jedná se o uzavřené náboženské společenství. Židem je podle rabínské tradice každý, kdo se narodil židovské matce, ale židem ve všech ohledech by byl i ten kdo by prošel procedurou konverze. V centru judaismu je Bůh, který židovskému národu zjevil Tóru a uzavřel s ním smlouvu. Proto se v kontextu judaismu někdy mluví o monoteismu smlouvy.¹⁵

Svatým písmem judaismu je tzv. Hebrejská Bible, která se skládá ze 3 hlavních částí – Tóra neboli 5 knih Mojžíšových, Proroci a Spisy. Je to zároveň část Bible, kterou judaismus sdílí s křesťanstvím, tzv. Starý zákon. Kromě psané Bible uznávají židé ještě tzv. Tóru ústní, která se nazývá Talmud. Ten se dále dělí na halachu (zákonná ustanovení) a hagadu (vyprávění poučných příběhů).¹⁶

Nejdůležitějším souborem židovských pravidel správného života je Desatero, které obsahuje 10 povinností. První 3 povinnosti má člověk vůči Bohu, zbylých 7 vůči ostatním lidem. V judaismu se také klade velký důraz na pravidelný rytmus práce. Podle božského nařízení je sedmý den dnem odpočinku, a je přísnou povinností, ale i výsadou, tento den odpočinku dodržovat. Dalším důležitým rysem tohoto náboženství je očekávání Mesiáše.¹⁷

3.2.2 Antisemitismus

Velký sociologický slovník definuje antisemitismus jako nepřátelský vztah vůči židům, kteří žijí v diasporách v různých zemích světa. V širším slova smyslu se jedná o nepřátelskost vůči všem semitským národům. Je to jedna z forem rasismu, jakýsi obecně sdílený předsudek nebo stereotyp. Může působit i jako ideologie. Poprvé byl tento termín použit až v 19. století a teoretickým východiskem pro jeho vznik bylo dílo J. A. Gobineaua s názvem *O nerovnosti lidských ras*. V různých státech a dobách se projevuje různým

¹⁵ FISHBANE, Michael A. *Judaismus: zjevení a tradice*, 1996, s. 13–29.

¹⁶ KOKAISL, Petr. *Geografie náboženství*, 2015, s. 66–83.

¹⁷ Tamtéž, s. 89–90.

způsobem. Ke známým událostem patří pogromy, ke kterým docházelo v Rusku a samozřejmě holocaust. Ještě po 2. světové válce však byl stále podporován ve státech Sovětského svazu.¹⁸

3.2.3 Migrace

Jako migrace se chápe pohyb osob, který je spojený se změnou místa jejich trvalého bydliště na omezenou dobu nebo natrvalo. Migrace se dá různými způsoby dělit, přičemž v kontextu práce je nejdůležitější dělení na vnitřní a vnější migraci a dobrovolnou a nedobrovolnou migraci. Vnitřní migrace probíhá v rámci daného státu, ta vnější je už spojená s překročením hranic. K dobrovolné migraci se člověk rozhodne sám, kdežto k nedobrovolné migraci je donucen. Může se jednat například o vyhoštění.¹⁹

3.3 Sefardští židé

3.3.1 Vymezení sefardských židů

Existuje několik podskupin židů, které mají různé tradice a kulturu. Nejznámější jsou Aškenázové a Sefardé. Jako sefardští židé, Sefardé nebo Sefardité jsou označováni potomci židů, kteří původně pocházeli ze Španělska a Portugalska, odkud byli v 15. století vyhnáni (Španělsko 1492, Portugalsko 1496) a rozptýlili se potom po celém světě. Pojmenování je odvozeno od hebrejského slova *Sfarad*, což v překladu znamená Španělsko. Tento termín je někdy používán pro všechny neaškenázské židy.²⁰

Jako aškenázští jsou potom označováni potomci židů původem z Německa a východní Evropy. Název je odvozen od hebrejského slova Aškenaz, označující biblickou zemi na území dnešního Německa. Kromě Aškenázů a Sefardů však existují ještě další menší podskupiny židů. Jsou to například Mizrachim, což jsou potomci židů ze severní Afriky, nebo etiopští židé či jemenští židé.²¹

¹⁸ PETRUSEK, Miloslav *Velký sociologický slovník: Díl 1, A–O*, 199, s. 82.

¹⁹ Migrace. In: *Varianty* [online]. Praha: Člověk v tísni, ©2019 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: <https://www.varianty.cz/slovnicek-pojmu/25-migrace>.

²⁰ DE LANGE, N. R. M. *Svět židů: kulturní atlas*. 1996, s. 227.

²¹ RICH, Tracey. Ashkenazic and Sephardic Jews. In: *Judaism 101* [online]. Philadelphia: ©1995–2011 [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <http://www.jewfaq.org/ashkseph.htm>.

3.3.2 Jazyk ladino

Ladino je románský jazyk, kterým mluví sefardští židé a v mnoha oblastech již úplně zaniklo. Jedná se o velmi archaickou formu kastilské španělštiny smíchané s hebrejskými, ale i řeckými nebo arabskými a tureckými prvky. Vzniklo ve Španělsku a bylo přeneseno vyhnanými židy do různých oblastí světa. Ladino v sobě uchovává mnoho slov a gramatických užití, které se v moderní španělštině už ztratily. Například hlásky f a g se nacházejí na místech, kde má španělština h, které se nevyslovuje.²²

Ladino se po staletí zapisovalo pomocí hebrejských znaků, buď pomocí speciální abecedy, kterou používal středověký komentátor Raši (tzv. Rašihovo písmo), nebo kurzívou zvanou solitero. Většina literatury je zapsána Rašihovým písmem. Dnes se ladino zapisuje latinkou, ale ve fonetickém přepisu, ne v systému hláskování dnešní španělštiny.²³

Nikde už se jím nehovoří jako prvním jazykem, ale je odhadováno, že ho alespoň nějakým způsobem ovládá 160 000 až 300 000 Sefardů. Dnes také existuje překvapivý počet zdrojů dostupných pro ty, co se chtějí ladino naučit. V tomto jazyce vychází noviny, knihy, vysílají různá rádia a objevuje se alespoň částečně i v některých filmech.²⁴

3.3.3 Zvyky a tradice

Židovský náboženský život se už po tisíciletí řídí halachou. Halacha je souhrn židovského práva. Jádro halachy je obecně dodržováno všemi židy, ale přesto mezi jednotlivými komunitami existují rozdíly. Proto i mezi sefardskými a aškenázskými židy existuje rozdíl v konkrétních pravidlech a interpretacích.²⁵

Kromě halachy komunity rovněž přijaly zvláštní zvyky, aby posílily a prohloubily své náboženské obřady. Tyto zvyky, zvané také minhagim, se staly silnými prvky v náboženském vědomí židovského lidu. A právě v oblasti těchto zvyků vznikají rozdíly.

²² KATHLEEN, Kuiper. Ladino language. In: *Encyclopædia Britannica* [online]. Chicago: Encyclopædia Britannica, ©2019 [cit. 2019-01-12]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Ladino-language>.

²³ KUSHNER, Aviya. Ladino today: Is the language of Sephardic Jews, undergoing a revival? In: *My Jewish Learning* [online]. New York: 70 Faces Media, ©2002–2019 [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <https://www.myjewishlearning.com/article/ladino-today>.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ ANGEL, Marc D. *Exploring Sephardic Customs and Traditions*. 2017. s. 3.

Různé komunity si vyvinuly odlišné tradice týkající se oblékání, jídla, hudby, a dokonce i postojů.²⁶

Příkladem mohou být zvyklosti při slavení svátku Pesach. Pesach trvá celý týden a připomíná, jak byli židé vyvedeni z egyptského otroctví. V jeho průběhu se nesmí jíst nic kvašeného. Během první noci probíhá obřad a slavnostní večeře zvaná seder. Důležitou součástí večeře je nekvašený chléb, tzv. macesy. Ten má připomínat chléb, který si židé pekli těsně před odchodem z Egypta, protože neměli čas na to, aby připravili chléb kynutý.²⁷

Aškenázské komunity mají zakázanou i rýži, kukuřici a luštěniny, protože mohou být rozemlety na mouku a uvařeny a vypadají potom jako kvašené, přestože nejsou. Tento zvyk dodržují i některé sefardské komunity. Většina sefardských židů ovšem během Pesachu konzumuje rýži a někteří i kukuřici a luštěniny. Vše záleží rovněž na rodinné tradici.²⁸

Sefardé v závislosti na zemi původu přednáší části hagady i v jiných jazycích (např. ladino, francouzština, ...) kromě hebrejštiny. Účelem hagady je totiž spojit poselství Pesachu se všemi. Považují proto za důležité používat kromě hebrejštiny i místní jazyk, aby všichni zúčastnění porozuměli hlavním tématům.²⁹

Kromě toho zavedli několik zvyků, aby obohatili slavnostní večeři. Mnozí ze sefardských židů umisťují kousek nekvašeného chleba do malého sáčku, který si následně posílají a každý si ho na malou chvíli položí na rameno. Sáček připomíná břemeno, které nesli Izraelité, když opouštěli Egypt. Když někdo obdrží sáček s chlebem, ostatní se ho zeptají, odkud přichází. Dotyčný řekne, že z Egypta. Následně se ho ptají, kam jde a on odpovídá, že do Jeruzaléma. Někteří dokonce během tohoto ceremoniálu vstávají a obcházejí stůl.³⁰

²⁶ ANGEL, Marc D. *Exploring Sephardic Customs and Traditions*. 2017. s. 14.

²⁷ ŠUSTOVÁ, Jana. Židovský svátek Pesach připomíná vyvedení židů z egyptského otroctví. In: *Český rozhlas* [online]. Praha: Český rozhlas, ©1997–2019 [cit. 2019-01-17]. Dostupné z: https://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/judaismus/_zprava/zidovsky-svatek-pesach-pripomina-vyvedeni-zidu-z-egyptskeho-otroctvi--370142.

²⁸ ANGEL, Marc D. *Exploring Sephardic Customs and Traditions*. 2017, s. 14.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž, s. 15.

3.4 Historie židovského obyvatelstva na území Španělska

3.4.1 Vizigóti

Není známo, kdy se židé poprvé usadili na Iberském poloostrově. Podle některých legend zde žili již okolo 6. století před Kristem. Tyto legendy již historikové vyvrátili, ale hovoří o tom, že první židé na území dnešního Španělska přišli v 1. století po vyplenění Jeruzaléma Římany.³¹

Tyto židy však téměř vyhladili Vizigóti, germánský kmen, který po vyplenění Říma vyrazil směrem na západ. Před koncem 5. století ovládali téměř celý Iberský poloostrov. Jejich kontrola byla ovšem slabá, poznamenaná řadou místních povstání.³²

Zpočátku bylo židům pod vládou Vizigótů povoleno zastávat senátní hodnosti a na důležitých pevnostech sloužili jako posádka. Měli své vlastní soudy a směli si ponechat svou víru. Změna přišla s králem Rekkaredem I., který zavedl katolickou víru a vydal několik zákonů, které nebyly k židům příliš laskavé. Závažnější potíže nastaly, až když se roku 612 k moci dostal král Sisebut.³³

Nařídil propuštění všech křesťanských otroků, kteří byli vlastněni židy. Zavedl také trest smrti pro ty židy, kteří byli odsouzeni za proselytismus³⁴. Židé, kteří byli v manželském svazku s křesťanem, museli buď konvertovat nebo opustit království. Dalším omezením bylo, že nesměli zastávat funkce, ve kterých by měli moc nad křesťany. Následně zavedl nucenou konverzi, která se týkala i některých významných rabínů a měla za následek hromadný odchod židů do exilu.³⁵

Těmito opatřeními započal cyklus střídání represe a tolerance. U vlády se střídali králové, kteří byli vůči židovskému obyvatelstvu tolerantní, a ti, kteří přicházeli se stále krutějšími, až genocidními protižidovskými zákony. Vizigóti nakonec vydali některé z nejrepressivnějších protižidovských zákonů v evropské historii.³⁶

³¹ CHALUPA, Jiří. Stručné dějiny hanebnosti: židé, konvertité, kacíři a španělská inkvizice. část I. *Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*. 2005, roč. 16, č. 5/6.

³² GORSKY, Jeffrey. *Exiles in Sepharad: The Jewish Millennium in Spain*, 2015, s. 13.

³³ Tamtéž.

³⁴ Proselytismus je aktivní získávání nových věřících.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Tamtéž.

Král Chintila, který vládl od 636, byl jedním z těch králů, kteří židy pronásledovali. Pravděpodobně pod vlivem papeže Honoria obnovil perzekuci židů.³⁷ Všichni židé museli buď konvertovat, nebo opustit území Vizigótů. Pokud byla jejich konverze považována za neupřímnou, byli ukamenováni.³⁸

Dalším protižidovským králem byl Erwig, který vládl od roku 680. Židy nazval „nakažlivým morem“ a prosadil 28 represivních zákonů včetně toho, který ukládal trest smrti za odmítání vepřového masa. Podobné označení používal i král Egica, Erwigův nástupce, který přišel s latinskou frází *judaeorum pestis*, tedy židovský mor.³⁹

Skutečnost, že každá nová sada protižidovských zákonů zůstala platná po celé generace a stala se časem ještě neúprosnější, svědčí o tom, že vládci, kteří je uložili, byli příliš slabí, aby je účinně prováděli. V opačném případě by nemělo smysl zavádět zákon zotročující židy generaci poté, co byli všichni židé nuceni konvertovat, nebo byli odsouzeni k smrti.⁴⁰

Úleva pro židy přišla až s muslimskou invazí na Iberský poloostrov v 8. století. Nucená konverze zavedená Vizigóty se však stala precedentem pro mnohem větší nucené konverze probíhající ve 14. a 15. století.⁴¹

3.4.2 Muslimská invaze

Začátek konce vizigótského království přišel na přelomu 7. a 8. století, kdy byla dobytá Ceuta a Melilla. Za necelých 10 let už muslimové ovládali celý Pyrenejský poloostrov. Definitivní konec monarchie znamenalo dobytí hlavního města Toleda roku 711. Poté už se nikdo nezmohl na organizovanější odpor a pokud ano, represe byla příkladně krutá.⁴²

Pád monarchie ovšem neznamenal, že všichni Vizigóti okamžitě zmizeli. Někteří šlechtici se s muslimy dohodli a nějakou dobu si svá území ještě udrželi, pokud formálně uznali muslimskou nadvládu. Zpočátku byli muslimskou nadvládou téměř všichni příjemně překvapeni. V prvních staletích dovolili křesťanům i židům ponechat si svou víru, zvyky

³⁷ SLATYER, Will. *Ebbs and Flows of Ancient Imperial Power, 3000 BC-Ad 900: A Short History of Ancient Religion, War, Prosperity, and Debt*, 2014. s. 389.

³⁸ GORSKY, Jeffrey. *Exiles in Sepharad: The Jewish Millennium in Spain*, 2015, s. 13–14.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž, s. 14.

⁴¹ Tamtéž, s. 15.

⁴² CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska*, 2016, s. 70–71.

i tradice a všechna 3 náboženství fungovala ve vzájemné harmonii. Heslem tehdejších vládců byla věta „Cennější tekutinou je inkoust učenců než krev mučedníků.“⁴³

Harmonické soužití 3 hlavních monoteistických náboženství někteří označují španělským slovem *convivencia*. V překladu toto slovo znamená soužití a odkazuje na společné soužití židů, křesťanů a muslimů na území Španělska.⁴⁴ Jiří Chalupa ve svém článku ovšem poukazuje na to, že dnes mluvíme spíše o koexistenci (*coexistencia*), než o soužití (*convivencia*). Židé sice mohli praktikovat svoje náboženství, ale pouze v ghettech a bylo jim odepřeno propagovat ho. Ovšem až do 14. století se tato koexistence obešla bez větších konfliktů.⁴⁵

Toto období se někdy také označuje jako zlatý věk, během něhož žilo ve Španělsku více židů než dohromady ve zbytku Evropy. Někteří bohatí židé působili jako vládní ministři. Stali se světovými špičkami ve filozofii, medicíně a vědě. Objevovali nové formy mystického spiritualismu a vytvořili řadu prací, které jsou dnes souhrnně známy pod názvem Kabala.^{46, 47}

Postupně tolerance muslimů vůči jiným náboženstvím zeslabovala. Těm židům a křesťanům, kteří se nechtěli stát součástí islámské komunity, byl udělen zvláštní status *dhimmah*. Ten jim umožňoval vyznávat svou víru a poskytoval jim i omezenou míru autonomie v právních záležitostech. Na základě tohoto statusu však byla od *dhimmi* (nemuslimští vyznavači monoteismu) vybírána speciální náboženská daň, která byla zároveň jedním z důvodů, proč nedocházelo k rychlé islamizaci. Muslimové totiž platili menší daně, takže tyto odvody naplňovaly rozpočet.⁴⁸

Nelze však ještě hovořit o multikulturní tolerantní společnosti v moderním slova smyslu. Židé a křesťané rozhodně neměli rovnoprávné postavení s muslimy. Jak již bylo zmíněno, měli zakázáno vyhledávat nové přívržence, nesměli zaměstnávat muslimy jako své služebnictvo. Přísně byly trestány také sexuální styky mezi muslimskými ženami

⁴³ CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska*, 2016, s.73–75.

⁴⁴ GORSKY, Jeffrey. *Exiles in Sepharad: The Jewish Millennium in Spain*, 2015, s. 7.

⁴⁵ CHALUPA, Jiří. Stručné dějiny hanebnosti: židé, konvertité, kacíři a španělská inkvizice. část I. *Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie.*, 2005, roč. 16, č. 5/6.

⁴⁶ Jeden z pramenů židovské mystiky.

⁴⁷ GORSKY, Jeffrey. *Exiles in Sepharad: The Jewish Millennium in Spain*, 2015, s. 10.

⁴⁸ CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska*, 2016, s.74–75.

a židovskými nebo křesťanskými muži. Přesto však někteří *dhimmi* zastávali důležité funkce.⁴⁹

Jejich úspěch a vysoké postavení ovšem občas vyvolal protest ze strany muslimů. Příkladem může být masakr, který proběhl v Granadě roku 1066. Dav rozzuřených muslimů tam vtrhl do královského paláce na protest proti vysokému postavení židovského vezíra Júsufa ibn Nagrely. Nagrela byl ukřižován a následovalo hromadné vraždění židů v celé Granadě. Některé zdroje mluví o stovkách mrtvých, jiné uvádí až tisíce obětí. Tento masakr je některými historiky považován za vůbec první pogrom v dějinách Evropy.⁵⁰

Z období nadvlády muslimů pochází i legenda, která následně značně ovlivnila další osudy židů na Pyrenejském poloostrově. Podle této legendy židé významně pomáhali muslimům při dobývání vizigótského království. Částečně je toto tvrzení pravdivé, protože židé doufali, že muslimové s nimi budou jednat lépe než Vizigóti, a skutečně jim poskytli mnohé služby. V legendě však již není zmíněno, že i většina tehdejších hispánských obyvatel vítala muslimy s otevřenou náručí. Do konce 12. století čtyři pětiny křesťanů konvertovaly k islámu. V období *reconquisty* bylo cílem obnovit vizigótské království. Židé byli označeni za viníky pádu této monarchie, což dávalo budoucím protižidovským akcím historický důvod.⁵¹

3.4.3 Reconquista

Pojmem *reconquista* (znovudobývání) je označováno období španělské historie, během kterého se křesťané snažili vytlačit muslimy z Pyrenejského poloostrova. Jednalo se o dlouhý proces, trvající téměř 8 století, během kterého se střídaly fáze lých bojů s obdobími, kdy panoval relativní mír. Během *reconquisty* se zrodili i mnozí španělští národní hrdinové, z nichž zřejmě nejznámější je Cid, vlastním jménem Rodrigo Diaz de Vivar. Jméno Cid pravděpodobně vzniklo z arabského slova *sidi* – pán.⁵²

Tradiční historiografie považuje za začátek *reconquisty* zhruba rok 722 (podle některých 720 nebo už 718), kdy se vizigótským šlechticům podařilo porazit muslimskou expedici v bitvě u Covadongy. Vizigótský šlechtic Pelayo se poté stal vládcem křesťanů v Asturském království. Je však více než pravděpodobné, že Pelayo

⁴⁹ CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska*, 2016, s.75–76.

⁵⁰ Tamtéž, s. 76.

⁵¹ Tamtéž, s. 76–77.

⁵² Tamtéž, s.103–104.

ještě v té době nepomýšlel na znovudobytí ztracených království. Poprvé se však křesťanům podařilo porazit muslimy od jejich vpádu na Pyrenejský poloostrov.⁵³

Právě Asturie byla prvním křesťanským státem a stala se kolébkou celé *reconquisty*. Toto království bylo posléze nahrazeno královstvím León. Roku 960 se Fernandu Gonzálezovi podařilo získat pro Kastilii téměř kompletní nezávislost na leonském království. Ferdinand I. Veliký následně spojil leónské království a kastilské hrabství, když se stal roku 1029 kastilským hrabětem, a o 9 let později i leónským králem. Díky tomu je označován jako zakladatel kastilského království.⁵⁴

K rozhodujícímu okamžiku došlo roku 1212 za vlády Alfonse VIII. V červnu tohoto roku se odehrála bitva na Las Navas de Tolosa. Ke Španělům se v tomto případě připojili i evropští rytíři převážně z Francie. Ty svolal papež Inocenc III., který snahu porazit muslimy prohlásil za křížovou výpravu. Své síly spojili 3 křesťanští panovníci – Alfons VIII. Kastilský, Sancha VII. Navarrský a Pedro II. Aragonský a dosáhli drtivého vítězství.⁵⁵

Bitvy se však nezúčastnilo leónské království, především kvůli nesnášenlivosti vůči Kastilcům. Leónský panovník Alfons IX. za to byl dokonce exkomunikován papežem. Řevnivost se vyřešila, až když na společný trůn nastoupil Ferdinand III. Svatý – syn kastilské královny Berenguely a leónského monarchy Alfonse IX. Tomu se podařilo vytvořit sjednocený svazek, a papež Klement X. ho svatořečil jako prvního španělského monarchu. Pod jeho vedením se monarchie zmocnila všech významných enkláv s výjimkou Granady, a křesťané tak ovládali téměř celý jih Pyrenejského poloostrova. Okolo roku 1250 už tedy byla *reconquista* téměř završena.⁵⁶

Rozhodujícími postavami období *reconquisty* byli nepochybně Isabela Kastilská a Ferdinand Aragonský, známí též jako *Reyes Católicos* (katoličtí králové). Sňatek uzavřeli roku 1469 a 10 let po svatbě, po smrti Ferdinandova otce, se ujímají vlády nad téměř celým Pyrenejským poloostrovem. Už v roce 1481 začíná válka o poslední útočiště muslimů zvaná „boží válka“. Tato válka trvala téměř 11 let. V srpnu 1487 padla Malaga, o 2 roky

⁵³ CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska*, 2016, s. 106–107.

⁵⁴ Tamtéž, s. 117–118.

⁵⁵ Tamtéž, s. 121.

⁵⁶ Tamtéž, s. 122–123.

později Almería a roku 1492 předal sultán Boabdil klíče od města Granady Isabelle a Ferdinandovi. A ještě toho roku se rozhodli vyřešit židovskou otázku ve Španělsku.⁵⁷

Co se týká osudů židů v křesťanském období, rozděluje ho Kurt Schubert ve své knize na 3 epochy: 1. do roku 1283(84), ve které začíná zlatá perioda, 2. mezi roky 1283(84)–1391, ve které se přijetí židů křesťany radikálně zhoršuje, a 3. v období mezi roky 1391–1492, kterou nazývá jako příprava katastrofy.⁵⁸

Zpočátku židé nad křesťany intelektuálně převažovali a pro křesťanské vládcy byli v podstatě nepostradatelní. Židé půjčovali peníze na úrok a pro panovníky byli důležití i pro svou znalost arabštiny. Vykonyvali různé správní a hospodářské funkce a na královských dvorech vznikala židovská aristokracie. Časem je ale křesťané začali dohánět, pozice židů postupně upadala, začaly se objevovat antisemitské zákony a docházelo k nuceným konverzím.^{59, 60}

Ve 13. století probíhaly mezi židy a křesťany veřejné disputace, které byly důsledkem dekretu papeže Řehoře IX. zakazujícího Talmud. Jednu z disputací uspořádal aragonský král Jakub I. v roce 1263 v Barceloně. Židé ovšem tušili hrozící nebezpečí už kvůli tomu, že se takováto disputace vůbec koná, a věděli, že tím nemohou nic získat. Křesťané se pomocí rabínských textů snažili dokázat, že Mesiáš již přišel. Disputace trvala 5 dnů a nebyla formálně ukončena.⁶¹

Rokem 1391 začíná poslední epocha dějin židů ve Španělsku. Během této doby byla zničena řada židovských obcí. Známým příkladem je zapálení židovské čtvrti v Seville 4. července 1391. Vlna pogromů se přesunula i do Córdoby, Toleda, Valencie, ale zasažena byla i Palma de Mallorca a další. Synagogy byly buď zapalovány nebo přeměněny na kostely. Během těchto protižidovských nepokojů bylo mnoho židů zabito.⁶²

Tyto pogromy bývají přičítány dominikánskému kazateli Vincentu Ferrerovi. Jeho kázání vyvolávala antisemitské nálady. Nevybízel však k násilí a veřejně vystoupil proti pogromům z roku 1391. Spolu s ostatními kněžími ovšem stál za sérií antisemitských opatření. Tím se boj proti židům stal záležitostí církve a státu, nikoli jen spodiny.⁶³

⁵⁷ CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska*, 2016, s. 165–169.

⁵⁸ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*, 2003, s. 61.

⁵⁹ Tamtéž, s. 62.

⁶⁰ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*, 1995, s. 214.

⁶¹ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*, 2003, s. 62–63.

⁶² Tamtéž, s. 64.

⁶³ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*, 1995, s. 215.

Velké počty židů byly také pokřtěny, ale řada z nich byla i poté věrna svému náboženství. Tito židé jsou označováni jako *marranos*. Dalším možným označením je hebrejské slovo *anusim*, které v překladu znamená „znásilnění“. Pro křesťanské obce však znamenali nebezpečí a objevila se snaha oddělit skutečné nové křesťany od jejich rodin, které zůstaly věrné své víře.⁶⁴

Roku 1413 se pak odehrála poslední velká disputace mezi židy a křesťany v Tortose. Nešlo už však o diskuzi, ale spíš o veřejný zinscenovaný proces. V jeho pozadí stál Ferrera, přestože se ho osobně nezúčastnil, který chtěl docílit hromadné konverze židů. Probíralo se především to, jak ze židovských zdrojů dokázat, že Ježíš je skutečným Mesiášem. Tato disputace znamenala pro judaismus porážku, židé hromadně konvertovali a problém *marranos* byl ještě palčivější.⁶⁵

Ani nucená konverze nepřinesla židům klid, protože lidé věděli, že většina konverzí byla vynucená. Ti, co konvertovali, měli teoreticky stejná práva jako křesťané, díky čemuž představovali ekonomickou hrozbu a nechtěnou konkurenci v obchodě a řemeslech. Navíc velmi pravděpodobně dále tajně praktikovali judaismus, takže na ně křesťané pohlíželi jako na pokrytce a rozvratníky.⁶⁶

Množily se snahy kontrolovat to, jestli tzv. *conversos* konvertovali ke křesťanství skutečně, nebo jestli tajně dál nepraktikují judaismus. K tomuto účelu byla roku 1478 zřízena inkvizice. Pravomoc prvních inkvizitorů se týkala pouze Andalusie. Od r. 1483 už byla celá organizace řízena centrálně a stala se královskou institucí. Známou postavou španělské inkvizice je Tomás de Torquemada, který v ní měl prakticky neomezenou moc. Torquemada byl také zpovědníkem královny Isabely. Za necelých 12 let odsoudila inkvizice za tajné praktikování judaismu 13 000 lidí a za celou dobu své existence odsoudila i za jiné zločiny 341 000 lidí. Formálně byla zrušena až v 19. století.⁶⁷

Perzekuce, která v počáteční fázi trvala 12 let, zasáhla židovské obce napříč celým Španělskem. Úřady zjistily, jak velký je ve skutečnosti židovský problém. Časově se nacházíme v období, kdy byla dobytá Granada, díky čemuž se ke Španělsku připojily další židovské a muslimské obce. Vláda se v té době zaobírala pouze židy, skutečnými

⁶⁴ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*, 2003, s. 65.

⁶⁵ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*, 1995, s. 216–217.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž, s. 218–219.

i těmi tajnými. A tak Isabela Kastilská a Ferdinand Aragonský přistoupili ke konečnému řešení.⁶⁸

Období španělské inkvizice významně ovlivnilo nejenom dějiny Španělska, ale podle některých autorů znamenalo rovněž španělskou současnost. Autor článku jako jednoho z nich uvádí Julia Caro Baroja, který tvrdí, že dědictví španělské inkvizice ovlivnilo charakter některých současných Španělů, konkrétně jejich sklon k pomlouvání nebo snahu zalíbit se autoritám. Dalším z těchto autorů je například Américo Castro, který byl přesvědčen o tom, že pronásledování různých kacířů zapříčinilo to, že se Španělsko stalo zemí odlišnou od zbytku západní Evropy.⁶⁹

3.4.4 Dekret o vyhoštění

Konečným řešením židovské otázky ve Španělsku bylo podepsání Dekretu z Alhambry, ke kterému došlo 31. března 1492. V úvodu tohoto dekretu obviňují židy z toho, že kvůli jejich interakci s křesťany se někteří křesťané judaizovali a odpadli od svaté katolické víry. Kvůli tomu byla už roku 1480 nakázána separace židů od zbytku obyvatel, byly jim dány židovské čtvrti, a panovníci doufali, že tímto se celý problém vyřeší. Problém se ovšem nevyřešil a jako důkaz následuje v dekretu dlouhý výčet zločinů, které údajně židé nadále páchají.⁷⁰

Na základě těchto zločinů Isabela s Ferdinandem nakázali, aby všichni židé a židovky, jejich sluhové i příbuzní jakéhokoli věku, opustili do konce července téhož roku území Španělska. Do té doby jim poskytl královskou ochranu, aby prodali nebo převedli na někoho jiného svůj movitý a nemovitý majetek a všem obyvatelům království bylo pod výhrůžkou pokuty zakázáno jim jakkoli ubližovat.⁷¹

Dále dostali povolení, aby svůj majetek vyvezli ze země, pokud se ovšem nejednalo o zlato, stříbro, peníze, či jiné zákonem zakázané věci. Součástí ediktu byl rovněž přísný zákaz pro obyvatele království, aby židy po 31. červenci chránili, bránili či drželi tajně nebo veřejně na svých pozemcích, ve svých domech nebo kdekoli v království. Trestem

⁶⁸ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*, 1995, s. 221–222.

⁶⁹ CHALUPA, Jiří. *Stručné dějiny hanebnosti: část II. inkvizice. Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*, 2005, roč. 16, č. (5/6).

⁷⁰ BEINART, Haim. *The expulsion of the Jews from Spain*, 2002, s. 49–50.

⁷¹ Tamtéž, s. 51–54.

za porušení toho nařízení byla ztráta veškerého majetku, vazalů, opevněných míst a dalších dědictví, a kromě toho ztráta veškerých dotací od Komory financí.⁷²

V Kastilii byl edikt vyhlášen 1. května 1492 a v Zaragoze dokonce už o 2 dny dříve. Před zveřejněním byl dekret držen v tajnosti, aby nedošlo k předčasnému prozrazení. Edikt připravoval jeden z tajemníků koruny Juan de Coloma a spojen je též s vrchním inkvizitorem Tomásem de Torquemadou a celou institucí inkvizice.⁷³

Torquemada napsal v březnu dopis biskupovi v Gironě vztahující se k vyhoštění. Tento dopis je důkazem toho, že Torquemada byl jedním z těch, kteří o přípravě dekretu věděli. Dopis obsahuje obvinění proti židům, která pak najdeme v dekretu a Torquemada v něm několikrát opakuje, že hraničním datem bude 31. červenec. Také v něm biskupa instruuje, jak postupovat proti těm, kdo neodejdou. Dopis byl tedy nepochybně předlohou pro samotný dekret.⁷⁴

Někteří z židů se uchýlili ke konverzi ke křesťanství, aby mohli v zemi dále zůstat. Vyhoštění židé neměli mnoho možností, kam odejít. Do Anglie ani Francie jít nemohli. Židovští představení vyjednali dohodu s portugalským králem, který židům nabídl dočasný azyl za vysoký poplatek a další možností potom bylo Navarrské království. Do těchto zemí se mohli dostat po souši, ale i Portugalsko nakonec vydalo výnos o vykázání, na základě kterého museli židé buď přijmout křest nebo odejít. Poté i Navarra v roce 1498 vydala podobný výnos, jako byl ten španělský, a na Pyrenejském poloostrově se už tedy nenacházeli žádní židé. Tedy alespoň žádní židé, kteří by se ke svému náboženství mohli veřejně hlásit. Celkově ze Španělska údajně uprchlo 100 000 až 200 000 lidí.^{75, 76}

Během následné migrační vlny našli někteří nový domov v Maroku a jiných zemích severní Afriky. Další dokonce vyrazili směrem na západ do Ameriky, kde hledali štěstí v nově založených koloniích. Existuje nedoložená spekulace, že dokonce sám Kryštof Kolumbus pocházel z rodiny, která byla kdysi násilím pokřtěna. Inkvizice však působila i v zemích Latinské Ameriky.⁷⁷

Většina však migrovala z Pyrenejského poloostrova směrem na východ a na sever. Vydali se například do Itálie a velká část židů našla útočiště v Osmanské říši, kde je

⁷² BEINART, Haim. *The expulsion of the Jews from Spain*, 2002, s. 51–54.

⁷³ Tamtéž, s. 33–34.

⁷⁴ Tamtéž, s. 34–36.

⁷⁵ GORSKY, Jeffrey. *Exiles in Sepharad: The Jewish Millennium in Spain*, 2015, s. 291.

⁷⁶ BRENNER, Michael. *Malé dějiny Židů*, 2014, s. 104.

⁷⁷ Tamtéž, s. 105.

s otevřenou náručí vítal sultán Bajezid II., který si byl dobře vědom jejich možného ekonomického přínosu pro jeho zemi. Dokonce prý prohlásil, že je bláhové nazývat Ferdinanda moudrým vládcem, když takto ochudil svou zemi a obohatil tím tu jeho.⁷⁸

⁷⁸VOJÁČEK, Lukáš. 7 největších migračních vln v historii: Odvěká honba za lepší budoucností! In: *EpochaPlus* [online]. Praha: RF-Hobby.cz., 10. 11. 2015 [cit. 2019-02-01]. Dostupné z: <https://epochaplus.cz/7-nejvetsich-migracnich-vln-v-historii-odveka-honba-za-lepsi-budoucnosti>.

4 Vlastní práce

4.1 Počty sefardských židů

Ve 12. století tvořili sefardští židé až 90 % celkové židovské populace. Podíl se však postupně snižoval. V roce 1700 už to bylo jen 50 %. Jejich podíl snižoval i nadále s tím, jak se zvětšovala populace Aškenázů. Jejich počet klesl rovněž v souvislosti s 2. světovou válkou. Sefardští židé tvoří v současnosti pouze necelých 20 % celkové židovské populace.⁷⁹

V 80. letech 20. století byly zeměmi s největší populací sefardských židů Izrael, USA a Francie. V Izraeli jich v té době žilo odhadem 1,7 milionu, ve Spojených státech zhruba 350 tisíc a ve Francii 260 tisíc. Za zmínku stojí ještě Argentina a Brazílie, kde jich žilo okolo 30 tisíc. Ve Španělsku ale sefardská populace čítala pouhých 12 tisíc lidí.⁸⁰

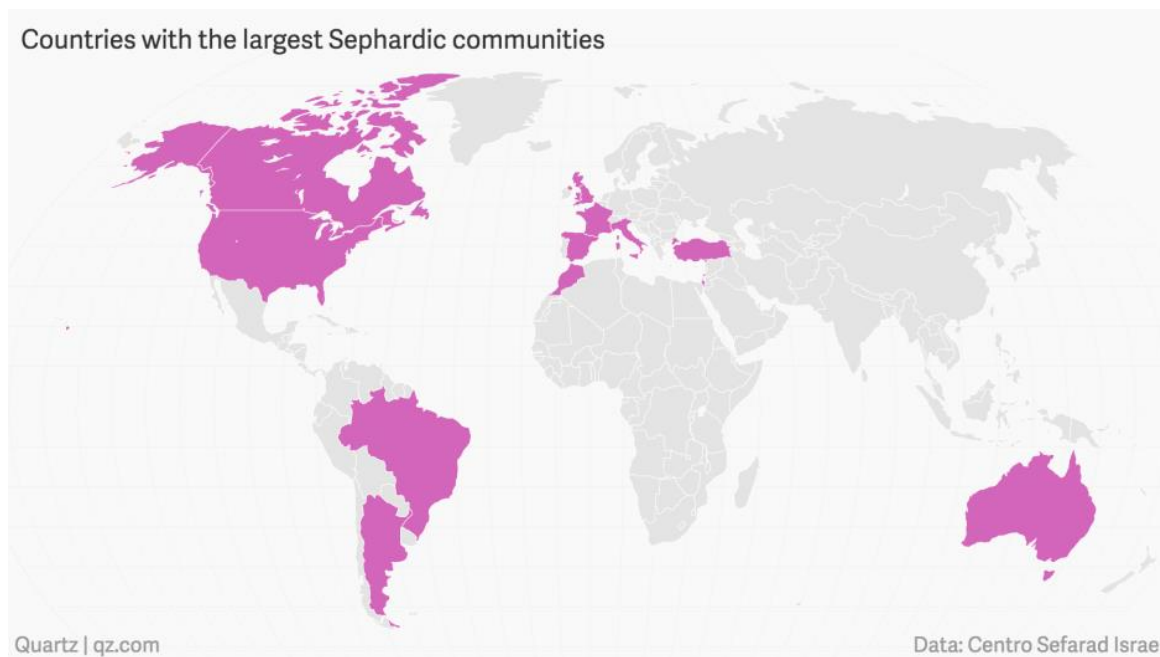
Není překvapením, že v současnosti nejvíce sefardských židů žije v Izraeli, kde by jich podle odhadů mělo žít až 1,4 milionu. Zemí s 2. největší sefardskou populací je Francie, kde jich v současnosti pobývá zhruba 361 tisíc. Na třetím místě se potom umístilo USA s 300 tisíci sefardských židů. Mezi další země s početnou sefardskou populací patří například Brazílie a Argentina, ale i Turecko, Kanada nebo Velká Británie.⁸¹ Tomuto odpovídá i skladba respondentů. Nejvíce jich je z USA, protože tam je zájem o španělské občanství vyšší než v Izraeli. Přehledněji je současné rozmístění sefardských židů znázorněno na obrázku na následující straně.

⁷⁹ MALKA, Jeff. Jewish Population numbers through history. In: *SephardicGen* [online]. [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: <http://www.sephardicgen.com/popul.htm>

⁸⁰ Sephardic Jews - Location. In: *Countries and Their Cultures* [online]. Advameg, ©2019 [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: <https://www.everyculture.com/Europe/Sephardic-Jews-Location.html>

⁸¹ SANCHEZ DIEZ, Maria. Mapped: Where Sephardic Jews live after they were kicked out of Spain 500 years ago. In: *Quartz* [online]. June 16, 2015 [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: <https://qz.com/427032/mapped-where-sephardic-jews-live-after-they-were-kicked-out-of-spain-500-years-ago/>

Obrázek 1 Státy se současnými největšími sefardskými komunitami

Zdroj: Countries with the largest Sephardic communities. In: *Quartz* [online]. [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: https://cms.qz.com/wp-content/uploads/2015/06/countries-with-the-largest-sephardic-communities_mapbuilder1.png?w=940&strip=all&quality=75

4.2 Zákon o občanství pro sefardské židy

Jak již bylo podrobněji rozebráno v teoretické části práce, židé byli koncem 15. století ze Španělska na základě Dekretu o vyhoštění vyhnáni, nebo byli nuceni přijmout křesť a stát se křesťany, aby mohli v zemi nadále zůstat.

Španělská vláda v roce 2015 vydala zákon, který umožňuje potomkům vyhnaných židů i konvertitů, aby získali španělské občanství. Zákon 12/2015 byl schválen v červnu roku 2015 a oficiálně vydán 1. října téhož roku.⁸²

V preambuli zákon odkazuje právě na události roku 1492. Španělsko chce tímto zákonem učinit krok k dosažení konečného smíření se sefardskými komunitami.⁸³ Zákon

⁸² Disposición 7045 del BOE núm. 151 de 2015. In: *Agencia Estatal BOLETÍN OFICIAL DEL ESTADO* [online]. 2015 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: <https://www.boe.es/boe/dias/2015/06/25/pdfs/BOE-A-2015-7045.pdf>

⁸³ Tamtéž.

je rovněž upravován pokynem ze září 2015 vydaným Generálním ředitelstvím notářů. Pokyn se týká toho, jak mám být výše zmíněný zákon uplatňován.⁸⁴

Původně měl být zákon platný po dobu 3 let od jeho oficiálního vydání, to znamená do října 2018. Následně byla lhůta prodloužena ještě o rok. Platnost výše zmíněného zákona tedy skončí v říjnu roku 2019.⁸⁵

Jednou z výhod tohoto zákona je, že se žadatelé o občanství nemusí vzdát svého stávajícího občanství, aby získali to španělské. Tento fakt byl rozhodující i pro některé z respondentů. Jako důvod podání žádosti totiž někteří uvedli možnost vlastnit 2 občanství. Další výhodou je, že není nutné, aby žadatelé ve Španělsku žili.

4.3 Žádost o španělské občanství

Žadatelé podávají žádost o španělské občanství na elektronické platformě Ministerstva spravedlnosti. Spolu s žádostí musí prokázat svůj sefardský původ, a kromě toho také zvláštní vztah ke Španělsku. Zároveň musí k žádosti přiložit rodný list a také výpis z rejstříku trestů. Prvním krokem je tedy obstarání všech potřebných dokladů a dokumentů. Většina z nich musí být přeložena do španělštiny a notářsky ověřena.⁸⁶

4.3.1 Prokázání sefardského původu

Žadatelé mohou ke své žádosti připojit různé dokumenty, které prokazují, že jsou skutečně sefardského původu. Jednou z možností je certifikát sefardského původu vydaný Federací židovských obcí Španělska případně jinou židovskou organizací v místě původu žadatele.⁸⁷ Oskenovaný certifikát, který získal jeden z respondentů, je přiložen v přílohách této práce. Všechny citlivé údaje jsou zaběleny.

K získání certifikátů sefardského původu je rovněž třeba dodat nějaké dokumenty. Žadatelé nejčastěji svůj sefardský původ prokazovali pomocí zpracovaného rodokmenu.

⁸⁴ Disposición 10441 del BOE núm. 234 de 2015. In: *Agencia Estatal BOLETÍN OFICIAL DEL ESTADO* [online]. 2015 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z <https://www.boe.es/boe/dias/2015/09/30/pdfs/BOE-A-2015-10441.pdf>

⁸⁵ Spain extends citizenship law for Sephardic Jews. In: *The Times of Israel* [online]. Jerusalem: The Times of Israel, ©2018 [cit. 2018-08-10]. Dostupné z: <https://www.timesofisrael.com/spain-extends-citizenship-law-for-sephardic-jews>.

⁸⁶ FAQs. In: *Federación Comunidades Judías España* [online]. ©2019 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: <http://www.fcje.org/faqs/>.

⁸⁷ Tamtéž.

Sarah měla rodokmen tak rozsáhlý, že se jí podařilo prokázat, že je přímým potomkem jednoho z vyhnaných židů z roku 1492. Jacob si nechal rodokmen zpracovat odborníkem a zjistil, že je spojen hned s několika vyhnanými židy. Další možností je dopis od rabína ze sefardské synagogy. Barak k žádosti o získání certifikátu přikládal například rodné listy jeho rodičů a prarodičů.

4.3.2 Zvláštní vztah ke Španělsku

Při prokazování zvláštního vztahu ke Španělsku mohou žadatelé daleko více využít svoji kreativitu a svůj zvláštní vztah ke Španělsku prokazují skutečně různě. Jako podpůrný důkaz se dá použít i vstupenka na koncert španělského interpreta. Velmi oblíbený způsob je založení bankovního účtu u španělské banky. Vše je na konzultaci s notářem, který z několika předložených důkazů vybere ty nejvhodnější nebo naopak doporučí další.

Někdy je pro žadatele těžké prokázat svůj zvláštní vztah ke Španělsku, i když ho skutečně mají. Některé činnosti, jako například četba moderní španělské literatury nebo záliba ve španělské kuchyni, se totiž nedají nijak dokázat. Řada žadatelů chtěla jako důkaz použít to, že do Španělska v minulosti cestovali. Poslední roky ovšem na letištích už nedávají razítka do cestovního pasu, takže i toto se dokazuje jen velmi těžko. V takových případech přichází na řadu již zmíněné založení účtu u španělské banky nebo peněžitý dar španělské charitě či jiné organizaci.

Curtis jako důkaz dodal potvrzení od rabína z místa jeho bydliště. O svém vztahu ke Španělsku hovořil takto: „*V naší kongregaci máme malou skupinku lidí, co mají sefardské předky a vytvořili jsme si tady v našem koutku Švýcarska takovou malou komunitu lidí se sefardským dědictvím. Taky máme plno fotek z cest po Španělsku...teda teď nemluví o té skupině, ale o mojí rodině. To taky ukazuje náš kladný vztah k této zemi. I když notáři stačilo to potvrzení od rabína.*“

Elizabeth jako důkaz dodala osvědčení o tom, že studovala sefardskou historii a španělský jazyk a také dopisy od svých kolegů z Barcelony. Elias využil toho, že je aktivním členem Institutu Cervantes. Rebecca byla ve Španělsku na několikaměsíčním studijním pobytu, takže jako důkaz využila potvrzení, které jí vydala její škola. Sarah k prokázání použila pas její praprababičky, která žila v Kantábrii.

Jacob se rozhodl přispět na španělskou charitu, což je také jedna z možností pro ty, co nemohou svůj speciální vztah ke Španělsku prokázat jinak. Ovšem

tento příspěvek nesmí být příliš malý, jinak by nemusel být uznán jako dostatečný důkaz. Obecně se prý doporučuje přispět alespoň 100 euro.

4.3.3 Jazykový test a kulturní test

Žadatelé musí rovněž úspěšně napsat test ze španělského jazyka a z ústavních, sociálních a kulturních aspektů Španělska. Výjimkou jsou žadatelé mladší 18 let a starší 70 let a také lidé s pozměněnou právní způsobilostí. Těch se ani jeden ze zmíněných testů netýká. Pokud žadatel pochází ze země nebo území, ve kterém je španělština oficiálním jazykem, je osvobozen od jazykového testu. Kulturních testů se však musí zúčastnit i tak. Oba dva testy vypracoval Institut Cervantes.⁸⁸

Jazykový test je známý pod zkratkou DELE. Žadatelé ho musí složit alespoň na úrovni A2 nebo vyšší. Celá zkouška má 4 části – čtení s porozuměním, psaní, poslech a na závěr ještě mluvený projev. Zkoušku mohou konat v jakémkoli Institutu Cervantes.⁸⁹

Test z ústavních a sociokulturních znalostí Španělska má zkratku CCSE. Prostřednictvím různých úkolů hodnotí znalost ústavy a španělské sociální a kulturní reality. Je tvořen 2 hlavními částmi. První část tvoří 60 % celého testu a je věnována španělské ústavě, zákonům a účasti občanů, druhá část tvořící zbývající 40 % testuje znalosti z oblasti španělské kultury a historie.⁹⁰

Téměř všichni z respondentů už mají oba 2 testy za sebou a neměli s nimi žádné problémy. Někteří již vědí, že uspěli, ale například Jacob ještě čeká na výsledky jazykového testu. Elizabeth má za sebou jazykový test, ale kulturní test psala v době vyhotovování této práce, takže již nebylo možné zanést její výsledky. Ani jeden z nich však nepředpokládal, že by testem neprošel.

Nejlépe na tom byl s jazykovým testem zřejmě Elias, který psal test na úrovni C1: „*Já mluvím od narození plynule španělsky, ale protože pocházím ze státu, kde španělština není oficiální jazyk, musel jsem si napsat i test ze španělštiny. Ale beru to jako příležitost získat jazykový certifikát, na který jsem se už dlouho chystal. Ale znáte to,*

⁸⁸ FAQs. In: *Federación Comunidades Judías España* [online]. ©2019 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: <http://www.fcje.org/faqs/>.

⁸⁹ Qué son los DELE. In: *Exámene-Instituto Cervantes* [online]. [cit. 2019-02-26]. Dostupné z: <https://exámenes.cervantes.es/es/dele/que-es>

⁹⁰ Cómo es la prueba CCSE. In: *Exámenes-Instituto Cervantes* [online]. [cit. 2019-02-26]. Dostupné z: <https://exámenes.cervantes.es/es/ccse/como>

odsouváte to, protože teď se vám to nehodí, a nakonec to neuděláte nikdy. Tohle byl takový impuls.“

Na výsledky testů se čeká až 2 měsíce. S tím je třeba počítat zvláště teď, když se přibližuje konec platnosti výše zmíněného zákona. Pokud uchazeči u některého z testů neuspějí, mohou si ho zopakovat. Počet pokusů není nijak omezen.

4.3.4 Notář

Každému z žadatelů je přidělen notář. Když vyplní formulář na stránkách Ministerstva spravedlnosti, vygeneruje se jim identifikační číslo. Žádost je poté postoupena Generální notářské radě Španělska, která jim notáře přidělí. Mají možnost vybrat si město, ve kterém se s ním následně sejdou, ale nemohou si vybrat konkrétního notáře.⁹¹

Určený notář přezkoumá dokumenty, které jsou k žádosti přiloženy. Jakmile si je jistý, že žadatel splnil všechny podmínky k získání občanství, domluví si s žadatelem schůzku. Tuto schůzku nedomlouvá, dokud si není jistý, že udělení občanství je proveditelné, aby žadatel nemusel zbytečně cestovat. Během schůzky žadatelé svým podpisem stvrdí pravost dokumentů přiložených k žádosti.⁹²

Jako jediný z oslovených respondentů se již s notářem sešel Elias. Schůzka prý byla příjemná a proběhla poměrně rychle, protože notář přezkoumává dokumenty předem. Po necelých 40 minutách tedy opouštěl jeho kancelář. Z Eliasova pohledu byla tato schůzka trochu zbytečná, protože by se určitě dalo zařídit, aby žadatelé kvůli podpisu nemuseli cestovat do Španělska. Argumentoval tím, že když by žádal o portugalské občanství, do Portugalska by kvůli tomu letět nemusel.

Portugalsko rovněž nabízí po vzoru Španělska občanství pro potomky sefardských židů. Proces je velmi podobný, ale v několika bodech se liší. Podrobněji bude popsán v samostatné kapitole na konci praktické části práce.

Kromě Jacoba a Elizabeth, kteří ještě čekají na výsledky testů, mají už ostatní oslovení respondenti schůzku s notářem alespoň domluvenou. To znamená, že už by nic

⁹¹Nationality for Sephardic Jews. In: *Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación* [online]. [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: [http://www.exteriores.gob.es/Consulados/LOSANGELES/en/ServiciosConsulares/CSLA/Paginas/CSLA%20\(English\)/Nationality-for-Sephardic-Jews.aspx](http://www.exteriores.gob.es/Consulados/LOSANGELES/en/ServiciosConsulares/CSLA/Paginas/CSLA%20(English)/Nationality-for-Sephardic-Jews.aspx)

⁹² Tamtéž.

nemělo bránit získání občanství. Po schůzce s notářem však žadatelé na rozhodnutí o přidělení občanství čekají obvykle zhruba 12 měsíců.

4.3.5 Získání občanství

V případě, že potom, co notář postoupí žadatelovu žádost dalším institucím, dojde ke schválení této žádosti, má žadatel ještě další povinnost. V časovém lhůtě 1 roku, která začíná následující den po doručení rozhodnutí, musí žadatel přísahat a prohlásit svou věrnost králi a poslušnost vůči španělské ústavě a zákonům před obvodním registrem svého bydliště, tedy na konzulátu nebo velvyslanectví.

Pokud žadatel toto ve stanovené lhůtě neučiní, bude to mít za následek vypršení řízení a na španělské občanství nebude mít nárok.⁹³

4.4 Finanční náročnost

Celý proces získání občanství je náročný nejenom časově, ale především finančně. Téměř s každým krokem souvisí nějaký poplatek nebo další přidružené náklady. Celková částka se tedy může vyšplhat nečekaně vysoko. U každého jedince dosahují náklady jiné výše a jsou ovlivněny mnoha faktory. Vzhledem k tomu, že respondenti pochází z různých zemí, ve kterých se platí různými měnami, budou částky uváděny jednotně v eurech.

Za zpracování žádosti o občanství si španělská administrativa účtuje 100 euro. Tento poplatek musí zaplatit úplně všichni. Ti z žadatelů, kteří si nechali vystavit certifikát sefardského původu Federací židovských obcí Španělska, za něj zaplatili 60 euro. Tuto možnost si zvolili všichni oslovení respondenti, takže tento poplatek platili rovněž všichni.

Další poplatky se týkají jazykových a kulturních testů. Cena jazykové zkoušky DELE se odvíjí od úrovně a místa. Čím vyšší je testovaná úroveň, tím vyšší je i cena. Ve spojených státech stojí jazyková zkouška na úroveň A2 v přepočtu přibližně 100 euro. Při úrovni C1 už se dostáváme na částku cca 145 euro.⁹⁴ Toto jsou ovšem náklady pouze

⁹³ Nationality for Sephardic Jews. In: *Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación* [online]. [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: [http://www.exteriores.gob.es/Consulados/LOSANGELES/en/ServiciosConsulares/CSLA/Paginas/CSLA%20\(English\)/Nationality-for-Sephardic-Jews.aspx](http://www.exteriores.gob.es/Consulados/LOSANGELES/en/ServiciosConsulares/CSLA/Paginas/CSLA%20(English)/Nationality-for-Sephardic-Jews.aspx)

⁹⁴ DELE dates and prices in 2019. In: *Instituto Cervantes (Spain)* [online]. 2019 [cit. 2019-03-09]. Dostupné z: https://albuquerque.cervantes.es/en/diplomas_spanish/prices_diplomas_spanish.htm

na zkoušku. Pokud se žadatel rozhodne chodit i na kurzy španělštiny, částka se rapidně zvyšuje.

Cena testu z ústavních a sociokulturních znalostí Španělska je podle všech respondentů 85 euro. I pro přípravu na tento test je možné zaplatit si kurz. Tím ovšem náklady nekončí, protože Institut Cervantes se rozhodně nenachází v každém městě, proto je většinou nutné někam cestovat a v daném místě se také ubytovat. V případě USA se u všech respondentů jednalo o cestu letadlem, která celkové náklady opět velmi zvýšila.

Jako další skupinu nákladů respondenti uvedli poplatky za překlad a notářské ověření některých dokumentů, které přikládají k žádosti. Jde především o rodné listy a výpisy z rejstříku trestů. Ti, kteří si nechali odborně zpracovat rodokmen, museli zaplatit také genealogovi. Často se platí i za samotné vystavení některého z dokumentů. V průběhu procesu musí žadatelé rovněž navštívit notáře ve Španělsku, což znamená další cestovní náklady a také honorář pro již zmíněného notáře.

Nejlépe celkové náklady shrnul Elias, který již občanství získal: *„Nedávno jsem to počítal. Bylo to drahé. Oba dva testy něco přes 200 dolarů, pak vlastně 2 lety do Albaquerque, kde je Cervantes a ubytování, tím si teda nejsem jistý, ale asi 1000 dolarů. Pak platby za všechny ty dokumenty, překlady, ještě ten notář...to budou další 2500. Jo a taky letenky do Španělska. No takhle z hlavy všechny položky nedám dohromady, ale když jsem to doma počítal, vyšlo mi asi 8000 dolarů.“*

Když částku přepočítáme na eura, vyjde zhruba 7050 euro. V podobných číslech se pohybovali i ostatní respondenti. Nikdo kromě Eliase svoje celkové náklady nepočítal, ale všichni uvedli odhadovanou celkovou částku mezi 5 000 – 7050 euro. Většinou původně očekávali, že náklady budou mnohem nižší.

Elizabeth k tomu řekla: *„Nejsem si jistá, kolik mě to už celkově stálo. Abych byla upřímná, bojím se podívat. Je to víc a víc.“*

Finanční náročnost řadu skutečných potomků vyhnaných židů připraví o možnost získat španělské občanství. S blížícím se koncem platnosti tohoto zákona už nepřipadá v úvahu ani možnost, že by si na celý proces našetřili. Právě tuto skutečnost všichni respondenti kritizovali. Přikláněli se k tomu, aby španělská vláda prodloužila lhůtu alespoň do roku 2022 a rovněž k tomu, aby se snížili poplatky za jazykové testy nebo jazykové testy zrušili úplně.

4.5 Důvody k podání žádosti

Každý z respondentů měl svoje osobní důvody, které ho k podání žádosti vedly. Některé z nich byly ryze praktické, jiné naopak založené spíše na emocích. Někteří z nich se však na určitých bodech shodli. U respondentů pocházejících ze Spojených států amerických hraje nepopiratelnou roli strach nebo určitá míra nespokojenosti se současnou politickou, ale i společenskou situací v zemi.

Jacob se k tomu vyjádřil takto: *„Důvodem je pro mě možnost získání evropského pasu. Z mého pohledu je důležité mít 2 pasy. V dnešním radikálním politickém klimatu můžeme už i v USA zaznamenat zvyšující se počet antisemitských zločinů. Předpokládám, že vy v Evropě jste taky slyšeli o tom, co se stalo v Pittsburghu, že ano? Mít kam odletět ještě před tím, než dojde k dalšímu historickému týrání nebo genocidě, je podle mě důležitá možnost, kterou by měl mít každý. Chci ji dopřát nejenom sobě, ale především svým dětem.“*

Stejně jako Jacob zdůrazňuje důležitost dvojího občanství i Elizabeth, která k tomu řekla: *„Svůj důvod dokážu vyjádřit jedním slovem. Možnosti. Svět je místo, které se neustále mění a druhý pas otevírá dveře. Americký pas je skvělá věc v případě, že jediné, co vás zajímá, je USA, ale je nepoužitelný, pokud chcete žít, pracovat nebo jen pobývat v nějaké jiné zemi déle než 90 dní.“*

Nejmladší ze všech respondentů, čtyřadvacetiletá Rebecca, vyjádřila svůj názor ještě konkrétněji a rozhodně si nebrala servítky s pojmenováním toho, co nebo lépe kdo jí vadí: *„Můj důvod k podání žádosti? Trump! Jednoznačně! Jako americká občanka a zároveň osoba s židovským původem se tu necítím bezpečně. Přijde mi chytré mít možnosti. Nebudu čekat na to, až se náš úžasný pan prezident úplně zblázní. Zvlášť teď, když mám malou dceru.“*

U všech tří se opakuje slovo možnosti. Chtějí mít nějaké místo, kam by se mohli v případě potřeby přesunout. Stejně tak zdůrazňují zajištění lepší budoucnosti pro své děti. Ze všech tří odpovědí je patrný i určitý strach z budoucího vývoje v zemi, u někoho silnější a například u Elizabeth slabší.

Jacob ve své odpovědi zmínil poměrně nedávnou střelbu v synagoze v Pittsburghu, ke které došlo v říjnu minulého roku. Během střelby přišlo o život 11 lidí. Prezident Donald Trump tento antisemitský čin odsoudil. Přesto čelil zhruba 13 000 místních demonstrantů, kteří ho obviňovali z toho, že jeho rétorika mohla přispět

k podněcování násilí. Židovská společnost je rozdělená na ty, kteří prezidenta Trumpa podporují a oceňují především to, že přesunul americkou ambasádu v Izraeli z Tel Avivu do Jeruzaléma a na ty, kteří odsuzují jeho násilnou rétoriku a podporu, kterou poskytuje radikální pravici. Je celkem zjevné, ke které skupině se řadí například respondentka Rebecca.⁹⁵

Trochu jiný, ale neméně zajímavý důvod k podání žádosti měl Elias, který též pochází z USA: *„Rozhodl jsem se podat žádost o španělské občanství, protože hledám pomoc. Pocházím z rodiny krypto-židů. Rád bych se vrátil k praktikování pravé víry mojí rodiny podle halachy. Když se s tímto problémem obrátím na rabínské autority, čelím vždy odmítnutí kvůli předsudkům, které mají vůči potomkům tzv. anusimů nebo chcete-li marranos. Žádný z rabínů, které jsem kontaktoval mi nebyl ochotný pomoci, pořád mě ignorují a nechtějí mi umožnit návrat do židovského života. Doufám, že s pomocí Židovské konfederace Španělska dosáhnu svého cíle a konečně se vrátím k řádnému židovskému životu.“*

Žadatelé z jiných států zdůrazňovali spíše symbolické důvody a symbolický význam, které pro ně získání španělského občanství má. Hovoří o touze navázat na své předky, možnosti vzdát jim hold a uctít pomocí tohoto činu jejich památku. To ale samozřejmě nevyklučuje praktický přínos, který pro ně bude španělské občanství jistě mít. Například Sarah z Kanady svoje důvody shrnula velmi stručně: *„Protože je to naše právo obnovit občanství, které bylo našim předkům odepřeno.“*

Curtis žijící v Švýcarsku o tom hovoří takto: *„Mám k tomu řadu důvodů, jak osobních, tak praktických. Z osobních důvodů je to především to, že Španělsko a jeho kulturu mám velmi rád a chtěl bych s ním být svázán i občanstvím. K těm praktickým věcem...rád bych ve Španělsku vlastnil nějaký pozemek s domkem a jeho pořízení pro mě bude jakožto pro občana jednodušší. Bylo by hezké trávit dýchod v teple.“*

⁹⁵ VULLIAMY, Ed. How Trump's presidency has divided Jewish America. *The Guardian* [online]. Guardian News & Media Limited, 14 Nov 2018 [cit. 2019-02-06]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/us-news/2018/nov/14/american-jewish-community-divisions-trump-pittsburgh>.

4.6 Stěhování do Španělska

Ne všichni oslovení žadatelé mají v plánu se do Španělska přestěhovat. Částečně se to odvíjí i od důvodů, kvůli kterým o občanství žádají. Čím intenzivnější tento důvod je, ať už jde o nespokojenost, či touhu uctít památku předků, tím spíše povede k tomu, že se žadatel skutečně přestěhuje.

Elias, který doufá, že ve Španělsku najde pomoc, už občanství získal a momentálně si shání bydlení v Barceloně. Stejně na tom je i Rebecca, která je naprosto nespokojená s politickou situací v USA, a chce, aby její 3letá dcera vyrůstala někde jinde. Ona však ještě občanství pro sebe a svou dceru nezískala. Stěhovat se ale chce hned, jak to bude možné.

Pobývat ve Španělsku hodlá i Barak, pocházející z Francie. V jeho případě však nejde o žádnou nespokojenost. O občanství požádal, protože chce navázat na své předky. To je podle něj možné pouze tehdy, když se přestěhuje do země, ze které jeho předci pocházeli. Navíc ho prý Španělsko vždy lákalo, takže to bere jako příležitost lépe ho poznat a oficiálně ho nazývat domovem.

Někteří z respondentů plánují opustit svou zemi, až v případě, že by to bylo nutné. Do této skupiny patří Elizabeth a Jacob z USA. Mezi žadateli je prý také hodně těch, kteří se chtějí do Španělska odstěhovat až v důchodu a strávit tam stáří. Z oslovených respondentů to takto plánuje Curtis.

Jediný, kdo se do Španělska stěhovat nechce vůbec, je Peter, který žije v Izraeli. Peter je spokojený se svým životem v Izraeli a španělské občanství pro něj má podle jeho slov pouze sentimentální hodnotu. O možnosti přestěhovat se se vyjádřil takto: „*Ne, tedy alespoň ne teď. Nedokážu sice předvídat budoucnost, vše se může změnit, ale musím říct, že to nemám v plánu.*“

4.7 Význam získaného občanství

Pro každého může mít získání občanství jiný význam, či hodnotu. V tomto případě hovoříme o emoční hodnotě, která se dá jen těžko vyjádřit v penězích. V této kapitole bude popsáno, co pro oslovené respondenty vlastně znamená získání španělského občanství.

Velmi hluboký význam má získané občanství pro Elizabeth, která ve své výpovědi mimo to zmínila i zajímavý zvyk: „*Občanství pro mě představuje naplnění rodové touhy. Věděla jste, že židé, kteří odešli, si po generace nechávali klíče od svých domů,*

jako symbol myšlenky, že jednoho dne by se mohli vrátit? Trvalo to přes 500 let a teď jsem konečně já tím potomkem, který dodrží slib mých předků.“

Zmínka o ponechávání klíčů je velmi zajímavá. Sefardští židé, kteří byli vyhnáni si skutečně ponechávali klíče od svých domů, a dokonce i od synagog, které se následně dědily z generace na generaci. Domy jsou již pochopitelně zničeny, ale některé klíče se dědí až do současnosti a představují tak cenné rodinné dědictví.⁹⁶ V přílohách je přiložena fotografie klíčů, které se dědí v rodině Elizabeth. Sama si není jistá, jestli se skutečně jedná o klíče od domu z 15. století, ale v její rodině se to tak traduje.

I Curtis hovořil především o rodinných hodnotách: *„Pro mě je nejdůležitější a nejcennější asi to, že tím získám hmatatelné spojení s historií naší sefardské rodiny, které bych jinak nezískal. A to, myslím, není málo.“*

Sarah shrnula význam, který pro ni získání španělského občanství má, takto: *„Obnovení dědictví, které jsme ztratili. Pro mě to znamená opravdu hodně, že získám to, co moji předci tak tragicky ztratili.“*

Její názor se takřka shodoval s názorem Baraka, který k tomu řekl: *„Je to obnovení mé identity jakožto člověka sefardského původu a dědictví, které si po generace předáváme. A také způsob, jak uctít své předky a připomenutí toho, jak trpěli.“*

Podobně to vidí rovněž Peter z Izraele: *„Je to takové symbolické spojení s mými kořeny. A taky to pro mě znamená, že si vezmu zpět něco, co bylo mým předkům před stovkami let ukradeno.“*

Elias svůj názor vyjádřil takto: *„Je to naplnění mé několikaleté touhy. Konečně mi to dává duchovní mír a také lepší pochopení sebe sama. Znamená to návrat domů, jakkoli hořkosladký ten návrat může být. Také získání čistoty a možnosti žít v pravdě, aniž bych tu pravdu musel skrývat.“*

Elias je ze všech respondentů nejvíce duchovně založený a tomu odpovídají i jeho názory a odpovědi. Během rozhovoru často citoval i části Bible. Díky tomu pro něj má získané občanství opravdu hlubokou hodnotu a mimo jiné pro něj znamená, že se konečně bude moci vrátit k víře svých židovských předků.

⁹⁶ RUDA, Bennett. Jews Have Also Been Holding Onto Their Keys. In: *JewishPress.com* [online]. March 18, 2018 [cit. 2019-03-09]. Dostupné z: <https://www.jewishpress.com/indepth/opinions/jews-have-also-been-holding-onto-their-keys/2018/03/18//>

Rebecca je jednou z mála, která nezdůrazňuje rodinné hodnoty. Na otázku, co pro ni získání španělského občanství znamená, odpověděla: „*V tuhle chvíli to pro mě znamená především konec spousty tvrdé práce a taky možnost začít nový život v Evropě. A na to se opravdu těším.*“

Podobně prakticky získání občanství nahlíží i Jacob, který k tomu řekl: „*Podle mého názoru je to především příležitost, kterou dostanete jen jednou za život. Ale kromě toho to pro mě znamená i napojení se na minulost.*“

Z rozhovorů vyplynulo, že pro většinu z respondentů jsou jejich předci a celkově rodinná historie velmi důležité. O svých předcích mají poměrně velký přehled a váží si jich. Mnozí z nich se díky rodokmenům opravdu dokázali napojit až na ty sefardské židy, kterých se Dekret o vyhoštění osobně týkal. Získání občanství pro mě proto znamená, že se s těmito předky spojí ještě pevněji a určitým způsobem tím i uctí jejich památku a dokáží to, o co se snažily již generace před nimi. Tato účast na tragických osudech předků je patrná i u respondentů, kteří zdůrazňovali spíše praktický význam, který pro ně španělské občanství má.

4.8 Náprava historické chyby

Vydaný zákon má, mimo jiné, za cíl, napravit historickou chybu, ke které došlo roku 1492, když byli židé vyhnáni z území dnešního Španělska.⁹⁷ Všichni respondenti dostali prostor, aby se k tomuto cíli vyjádřili.

Peter z Izraele na to má jednoznačný názor: „*Jedním slovem? Vtip! Nemyslím si, že tohle dokáže navrátit životy, které byly zničeny nebo úplně odcizeny.*“ Podobný názor měla i Sarah, která k tomu řekla: „*Nemůže to napravit bezpráví, ke kterému došlo, protože to bezpráví se nedělo nám. Právo vrátit se měli dostat ti, kteří byli vyhnáni.*“

Ostatní byli poněkud smířlivější. Takto dlouze se k tomu vyjádřila Elizabeth: „*Hmm, rozhoduji se mezi 2 názory. Na jednu stranu si myslím, že je to symbolické gesto, které jiné státy neudělaly. Nemůžeme ani dosáhnout přiznání toho, co bylo ztraceno ve druhé světové válce: židé kteří přišli o své byty a umělecká díla ve Francii o ně stále bojují. Malby v muzeu v Amsterdamu stále nebyly navraceny majitelům a nechtějte*

⁹⁷ Spain extends citizenship law for Sephardic Jews. In: *The Times of Israel* [online]. Jerusalem: The Times of Israel, ©2019, 9 March 2018 [cit. 2018-08-10]. Dostupné z: <https://www.timesofisrael.com/spain-extends-citizenship-law-for-sephardic-jews/>

abych začala o Švýcarsku...Niméně vrácení věcí, které byly ukradeny před 70 lety, je pro státy mnohem těžší než nabídnout symbolickou omluvu za to, co se stalo před 500 lety. Jak se v angličtině říká, není to kůže z jejich nosu.⁹⁸ Je to relativně jednoduché někomu nabídnout občanství. Je ale potřeba se zeptat, jaký je jejich skutečný motiv? Ekonomický? Pravděpodobně. Tento zákon byl zřejmě reakcí na krizi v roce 2008. Chtěla jsem tím říct, že kromě Portugalska žádný jiný stát, který úspěšně poslal v období 12. až 15. století židy do exilu, neuznal, co udělal. Ale po 500 letech už je to jen gesto.“

Elizabeth upozorňuje na to, že Španělsko tímto krokem velmi pravděpodobně zamýšlí víc než jen nápravu starých křivd. Krize v roce 2008 zasáhla celý svět a španělská ekonomika se z krize dlouho zotavovala. Tento zákon by tak pro Španělsko mohl ve výsledku znamenat i zvýšení investic nebo příjmů z cestovního ruchu.

Trochu z jiného úhlu pohledu se na celou věc dívá Elias, který řekl: *„Nabídka občanství nikdy nenapraví to, co inkvizice provedla nebo to, jak formovala sefardské životy, ale je to začátek uvědomění. A také poučení se z historie, aby se už nikdy nemohla opakovat. Rád bych, aby si celý židovský svět uvědomil, že židé všech etnických původů jsou stejně důležití a životy Sefardů mají stejnou hodnotu. Kampaň We Remember by se neměla týkat pouze obětí holocaustu. Pamatovat bychom si měli i inkvizici. A měli bychom truchlit pro ztracené duše těch, co se stali obětí inkvizice a doufat v lepší začátky.“*

Zmíněná kampaň We Remember se snaží zvýšit povědomí o holocaustu a jeho obětech. Zaměřuje se především na mladou generaci prostřednictvím sociálních sítí. Lidé se fotí na sociální síť s nápisem We Remember. Cílem je, aby si všichni připomněli, co se stalo, a aby se to už nikdy znovu neopakovalo. Jistě by mohlo být přínosné si touto cestou připomínat i jiné důležité momenty světových dějin, například právě období inkvizice.

Ostatní respondenti, jako například Rebecca a Curtis, především oceňují, že se Španělsko pokusilo o nápravu a považují to za významný krok. Jacob chápe nabídku občanství dokonce jako formu odškodného za to, co se stalo jejich předkům.

Názory na to, jestli je tento krok dostatečný pro nápravu tzv. historické chyby, se různí. K vyhnání židů ze Španělska došlo před více než 500 lety. Otázkou tedy je, proč se Španělsko k tomuto kroku rozhodlo právě teď a jaký je skutečný záměr.

⁹⁸ Anglický idiom, český ekvivalent by byl pravděpodobně „Z cizího krev neteče“

Byly zmíněny ekonomické důvody spojené s ekonomickou krizí v roce 2008, které jistě mohly v rozhodování hrát velkou roli. Nicméně i přesto se jedná o vstřícné gesto a toto gesto může veřejnosti připomenout historickou událost, která ovlivnila životy mnoha lidí.

4.9 Celkové zhodnocení

Oslovení respondenti jsou téměř na konci procesu získání občanství nebo již dokonce občanství získali. Proto mohou celou tuto zkušenost zhodnotit a popsat klady, ale i zápory celého procesu.

U některých převažovaly spíše ty zápory, přestože jsou bezesporu šťastní, že už jsou téměř v cílové rovině a že se jejich snaha s velkou pravděpodobností vyplatí. Barak kritizoval především celkovou náročnost získání občanství. Řekl k tomu: *„Co se týká záporů, tak si myslím, že by nám za to neměli nic účtovat. Celkově by ten proces měl být méně náročný. A byl bych moc rád, aby ještě prodloužili lhůtu, aby to stihlo ještě víc lidí.“*

S tím, že je celý proces příliš drahý, složitý, a i celkově časově náročný, souhlasila i Rebecca. Přesto pro ni bylo daleko důležitější to, že se díky této žádosti dozvěděla mnoho o svých předcích a o cestách, kterými si prošli. Barak samozřejmě také zmiňoval i kladné stránky ve kterých se s Rebeccou opět téměř shodli. Podle něj to mnoha lidem pomůže prozkoumat svoji rodinnou historii.

Elizabeth se na celý proces podívala velmi kriticky. Vadila jí především podle ní až zbytečná složitost a časová a finanční náročnost, která by se dala snížit. Test ze sociokulturních znalostí Španělska psala v únoru, takže ještě čeká na výsledky a řekla: *„Všechny dokumenty už mám připravené, v únoru budu psát CCSE. Když si představím, že bych po těch všech výdajích a čase, který jsem tím vším strávila, tenhle test nezvládla do října úspěšně napsat...asi by se mi zastavilo srdce.“*

Se smíchem dodává: *„Španělská vláda by mě asi měla na svědomí. Naštěstí předpokládám, že jsem velmi dobře připravená. Já si myslím, že celé tohle testování je zbytečné. Měli by nechat na nás, jestli se chceme naučit španělsky nebo ne. Vždyť ne každý zájemce chce ve Španělsku bydlet. Také si myslím, že není nutné, abychom létali do Španělska kvůli podpisu. Je tu hodně věcí, které španělská strana mohla udělat jinak, a neudělala. A to je škoda. Nicméně to pro mě byla a stále je zajímavá zkušenost, která mě velmi unikátním způsobem obohatila.“*

Sarah se snažila zaměřit spíše na kladné stránky: „*Je skvělé, jak tento zákon spojil mnoho lidí ze Sefardské diaspory. Sdružují se do různých skupin na Facebooku, kde sdílí svoje příběhy a trable a dotazy, komunikují spolu více než kdy předtím, a hlavně si navzájem pomáhají. Jo, mohla bych mluvit o tom, jak je to celé příšerně drahé a vyčerpávající. Je to drahé a nelíbí se mi to. Ale tohle je mnohem důležitější. Lidé, kteří by se jinak nikdy nesečkali, se domluví a jdou po napsání testu v Cervantesu společně na večeři. To je prostě skvělé.*“

Zmíněných skupin na Facebooku je opravdu poměrně velké množství a v některých se vytvořila velmi pevná komunita lidí, co se navzájem podporují a sdílí své zkušenosti. I další respondenti, například Elias a Curtis, se shodli na tom, že přes všechna úskalí celého procesu, ho nakonec hodnotí kladně, a to především z toho důvodu, že během něj získali kromě občanství i nové přátele.

Elias k tomu řekl: „*Bylo to takové bláznivé dobrodružství. Jako na horské dráze...nahoru a dolů. Víte, potkal jsem za celou tu dobu mnoho dalších sefardských lidí se stejným problémem, jako řeším já a přijde mi neuvěřitelné, že všichni nakonec sdílíme stejné předky. Jsem rád, že jsem našel komunitu, která je na stejné lodi jako já.*“

Na tom, že by se celý proces dal pravděpodobně velmi zjednodušit, čímž by se snížily i celkové náklady, se shodli úplně všichni oslovení respondenti a tento názor převládá i ve výše zmíněných skupinách na Facebooku. Jacob k tomu dodal, že by Španělsko mělo alespoň výrazně prodloužit platnost tohoto zákona. Náročnost by se tím sice nesnížila, ale žadatelé by alespoň měli více času sehnat potřebné dokumenty. Na změnu požadavků je již pozdě, ale prodloužení lhůty by jistě mnoha žadatelům velmi pomohlo.

4.10 Portugalský zákon o občanství pro sefardské židy

V této kapitole bude stručně popsán proces získání portugalského občanství pro sefardské židy. Portugalsko se nechalo inspirovat Španělskem a 29. ledna 2015 odsouhlasilo změnu v zákoně a dala tím sefardským židům možnost získat kromě

svého stávajícího občanství také to portugalské. Podobně jako v případě Španělska musí prokázat svoji „tradiční spojitost“ s Portugalskem.⁹⁹

Žadatelé musí získat certifikát od Židovské komunity v Portugalsku. Dále k žádosti přikládají ověřenou kopii cestovního pasu, plnou moc, rodný list vydaný během předcházejících 6 měsíců a výpis z rejstříku trestů vydaný v předchozích 3 měsících. Posledním požadavkem je přiložení důkazů, které prokazují jejich spojení s portugalskou komunitou – tedy dokumenty, které vedly k získání certifikátu.¹⁰⁰

Pro získání portugalského občanství žadatelé nemusí psát žádné testy a ani nemusí cestovat do Portugalska na schůzku s notářem. Oproti Španělsku je tedy proces podstatně jednodušší a ve výsledku velmi pravděpodobně i levnější. Někteří z oslovených respondentů uvažovali o tom, že by se rozhodli spíše pro Portugalsko, ale až v případě, že by neprošli jedním z testů.

⁹⁹ Portugalsko nabízí potomkům svých někdejších sefardských Židů portugalské občanství. In: *Židovský tiskový a informační servis* [online]. 30. 1. 2015 [cit. 2019-03-09]. Dostupné z: <http://www.ztis.cz/rubrika/zidovske-komunity-ve-svete/clanek/portugalsko-nabizi-potomkum-svych-nekdejsich-sefardskych-zidu-portugalske-obcanstvi>

¹⁰⁰ About the Portuguese Sephardic Jews Law. In: *Sephardic Jews Portugal* [online]. 2015 [cit. 2019-03-09]. Dostupné z: <http://www.sephardicjewsportugal.com/info/#documents>

5 Výsledky a diskuse

Všichni respondenti výše zmíněný proces získání španělského občanství kritizovali a shodli se na konkrétních bodech, kterými byla jeho přílišná složitost, časová náročnost a v neposlední řadě také finanční náročnost.

Celý proces by se jistě dal zjednodušit vynecháním některých kroků. Portugalsko, které po vzoru Španělska vydalo podobný zákon, například nepožaduje, aby žadatelé psali jazykové testy nebo testy z kulturních znalostí dané země.

Je vcelku pochopitelné, že španělská strana chce, aby lidé, kteří chtějí vlastnit španělské občanství, o zemi alespoň něco věděli a znali základy jejího jazyka. Na druhou stranu by se možná dalo polemizovat o tom, zda by to nemělo být na rozhodnutí konkrétních žadatelů. Řada z nich totiž nemá v plánu ve Španělsku bydlet ani teď, ani v budoucnu. Je pro ně tedy poněkud zbytečné, aby uměli španělsky a znali jeho kulturní dědictví.

Vynecháním těchto testů by se vyřešily i další 2 body kritiky tohoto procesu. Oba testy jsou totiž zpoplatněny, takže by se snížila i finanční náročnost. Pro některé by odpadly i náklady spojené s cestou do některého z Institutů Cervantes, kde se testy píšou. Zároveň by se snížila i časová náročnost, protože testy se konají jen v předem stanovené termíny, na které musí žadatelé čekat, protože bývají zamluvené. Navíc se na výsledky čeká až 2 měsíce.

Hypotetickým řešením, které by se však v praxi jen velmi těžko uplatňovalo, by bylo, aby Španělsko vyžadovalo podstoupení těchto testů jen u těch žadatelů, kteří skutečně plánují stěhování do Španělska. Ale vzhledem ke zmíněné nemožnosti uplatnění v praxi, by možná bylo lepší, kdyby už od samého začátku nebylo splnění těchto testů požadováno od nikoho.

Dalším krokem, který by bylo možné po vzoru Portugalska vynechat, je návštěva notáře ve Španělsku. Náklady spojené s cestou a honorářem jsou až nepřiměřeně vysoké vzhledem k tomu, že žadatel u notáře stráví méně než 1 hodinu. Pro žadatele z jiných světadílů je to skutečně až příliš dlouhá cesta.

Diskutovat by se rovněž dalo i o skutečných úmyslech Španělska a důvodech, proč se k nabídce občanství uchýlili právě teď. V praktické části práce byly diskutovány ekonomické důvody, ale jistě by se daly najít i další. Těžko však lze zjistit ty skutečné.

Proces by možná byl jednodušší a pro žadatele přístupnější, kdyby s nimi Španělsko už od samého vydání zákona více komunikovalo. Tím by dalo předejít některým nepříjemnostem a žadatelů by mohlo být mnohem více.

Vhodné by také bylo, kdyby Španělsko již v roce 2015 zřídilo webové stránky, které by se věnovaly pouze získání občanství pro sefardské židy, kde by všichni přehledně a na jednom místě našli všechny informace, a to nejlépe v angličtině. Něco podobného funguje na stránkách Federace židovských obcí Španělska, ale na přehlednosti by se jistě dalo zapracovat, protože samotné stránky jsou ve španělštině a v angličtině je pouze jejich část věnující se občanství pro sefardské židy. Žadatelé sice píší testy ze španělského jazyka, ale na počátku celého procesu málokterý z nich umí španělsky.

Celkové srovnání procesu získání občanství pro sefardské židy ve Španělsku a v Portugalsku by bylo zajímavým tématem pro další rozsáhlejší výzkum například v rámci diplomové práce.

6 Závěr

Situace židů žijících na území dnešního Španělska se během historie často měnila. Střídala se období, během kterých byli silně utlačováni, s těmi, kdy mohli bez větších potíží svobodně žít. Vše vyvrcholilo roku 1492, kdy byli židé ze Španělska vyhnáni a díky následné migrační vlně se v různých státech světa vytvořily sefardské komunity.

Španělsko se rozhodlo reagovat na tuto historickou událost tím, že v roce 2015 vydalo zákon, díky kterému se potomci vyhnaných židů a konvertitů smí vrátit do země svých předků a Španělé doufají, že tím antisemitskou minulost napraví a dojde ke smíření.

Získání španělského občanství však pro sefardské židy není až tak jednoduché, protože celý proces je velmi zdlouhavý a složitý. Ke své žádosti musí žadatelé přiložit řadu dokumentů a podstoupit 2 testy. Sehnání všech potřebných dokumentů a úspěšné složení obou testů však může zabrat až 2 roky.

Opomenout se nedá ani finanční náročnost tohoto procesu. Celkové náklady se mohou vyšplhat až na částku přesahující 7 000 euro. Tato skutečnost způsobila to, že ne každý, kdo by chtěl, může o španělské občanství zažádat, protože na to nemá dostatek financí a ani dostatek času, aby si našetřil.

Důvody, které oslovené respondenty vedly k podání žádosti, byly velmi různorodé. U některých byly jistým stimulem obavy pramenící ze současné situace v zemi jejich původu a důvodem pro podání žádosti pro ně tedy byla možnost získání druhého pasu. Pro jiné jsou důvody spíše symbolické a zkrátka jen chtějí navázat na své předky a získat občanství, které jejich předkům bylo odepřeno.

Žadatelé musí při podávání žádosti na základě různých dokumentů dokazovat svůj sefardský původ a také svůj zvláštní vztah ke Španělsku. K dokázání sefardského původu využili všichni respondenti certifikát, který je součástí příloh této práce. Prokázání zvláštního vztahu ke Španělsku je už velmi individuální, protože v tomto případě se dá jako důkaz použít téměř vše, co nějak souvisí se Španělskem.

Poměrně překvapivé bylo zjištění, že téměř všichni respondenti alespoň zvažují přestěhování do Španělska, přestože to od nich není v rámci zákona o občanství pro sefardské židy vyžadováno. Pro některé je to jasná volba a stěhovat se chtějí hned jak to bude možné, jiní to plánují až v budoucnu. Pouze jeden z oslovených respondentů se stěhovat nechce vůbec, protože je spokojený se svým životem v Izraeli.

Jednotliví respondenti přikládají španělskému občanství různý význam. Společným rysem je ovšem touha navázat na své předky, či je uctít a symbolickým způsobem se s nimi spojit. Pro některé má získání španělského občanství ještě mnohem hlubší význam a hovoří například o naplnění rodové touhy. Jiní na něj ale nahlíží ryze prakticky spíše jako na životní příležitost, kterou je třeba využít.

Zákon o občanství pro sefardské židy už ve své preambuli odkazuje na vyhnání židů v roce 1492 a klade si za cíl dosáhnout smíření se sefardskými komunitami. Respondenti se k tomuto cíli vyjádřili a jejich názory byly velmi rozporuplné. Někteří to považují pouze za špatný vtíp, jiní snahu Španělska oceňují. Faktem je, že napravovat něco, co se odehrálo zhruba před 500 lety, je těžké a jedná se už spíše o symbolické gesto.

Celý proces získání španělského občanství je velmi náročný a je ze strany žadatelů často kritizován zejména kvůli omezenému času a příliš vysokým poplatkům. A je třeba uznat, že tato kritika je z velké části oprávněná. Přesto má zmíněná složitost i pozitivní dopady. Řada žadatelů si během snahy získat občanství najde i nové přátele. Sefardé se totiž díky možnosti získat občanství sdružují, jak na sociálních sítích, tak osobně, navzájem si pomáhají, aby se pro ně proces stal jednodušší a rychlejší. Díky tomu se sblížují i sefardské komunity z různých koutů světa.

7 Seznam použitých zdrojů

7.1 Tištěné zdroje

ANGEL, Marc D. *Exploring Sephardic Customs and Traditions*. 2. vyd. New York: KTAV Publishing House, 2017, 72 s. ISBN 978-0-88125-675-8.

BEINART, Haim. *Moreshet Sepharad: The Sephardi Legacy*. Jerusalem: Magnes Press, Hebrew University, 1992, 951 s. ISBN 96-522-3799-X.

BEINART, Haim. *The expulsion of the Jews from Spain*. Portland: The Littman Library of Jewish Civilization, 2002, 591 s. ISBN 18-747-7441-2.

BRENNER, Michael. *Malé dějiny Židů*. Praha: Paseka, 2014, 351 s. ISBN 978-807-4324-437.

DE LANGE, N. R. M. *Svět židů: kulturní atlas*. Praha: Knižní klub, 1996, 240 s. Kulturní atlasy. ISBN 80-717-6325-X.

FISHBANE, Michael A. *Judaismus: zjevení a tradice*. Praha: Prostor, 1996, 191 s. Obzor. ISBN 80-851-9047-8.

GORSKY, Jeffrey. *Exiles in Sepharad: The Jewish Millennium in Spain*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2015, 406 s. ISBN 978-0-8276-1251-8.

CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016, 747 s. Dějiny států. ISBN 978-807-4225-253.

CHALUPA, Jiří. Stručné dějiny hanebnosti: židé, konvertité, kacíři a španělská inkvizice. část I. *Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*. Praha: Neptun DeskTopPublishing, 2005, ročník 16, číslo 5/6. ISSN 1210-6097.

CHALUPA, Jiří. Stručné dějiny hanebnosti: část II. inkvizice. *Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*. Praha: Neptun DeskTopPublishing, 2005, roč. 16, č. (5/6). ISSN 1210-6097

JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy, 1995, 591 s. ISBN 8085336316.

LANCASTER, Brian. *Judaismus*. Praha: Ikar, 2000, 247 s. ISBN 80-720-2704-2.

MAJEROVÁ, Věra a Emerich MAJER. *Kvalitativní metody v sociologii venkova a zemědělství*. 2. dotisk. Praha: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta ve vydavatelství Credit, 2006, 158 s. ISBN 80-213-0507-X.

MESSADIÉ, Gerald. *Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po dvacáté století*. Praha: Práh, 2000, 317 s. ISBN 80-725-2038-5.

PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník: Díl 1, A-O*. Praha: Karolinum, 1996, 747 s. ISBN 80-718-4164-1.

RAY, Jonathan. *After Expulsion: 1492 and the Making of Sephardic Jewry*. New York: New York University Press, 2013, 224 s. ISBN 978-081-4729-137.

RAY, Jonathan. *The Sephardic Frontier: The "Reconquista" and the Jewish Community in Medieval Iberia*. Cornell University Press, 2013, 224 s. ISBN 9780801468261.

SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: NS Svoboda, 2003, 132 s. Vědět a znát. ISBN 80-205-1036-2.

SLATYER, Will. *Ebbs and Flows of Ancient Imperial Power, 3000 BC-AD 900: A Short History of Ancient Religion, War, Prosperity, and Debt*. Trafford Publishing, 2012, 454 s. ISBN 978-1482894479.

7.2 Elektronické zdroje

About the Portuguese Sephardic Jews Law. In: *Sephardic Jews Portugal* [online]. 2015 [cit. 2019-03-09]. Dostupné z: <http://www.sephardicjewsportugal.com/info/#documents>

Cómo es la prueba CCSE. In: *Exámenes - Instituto Cervantes* [online]. [cit. 2019-02-26]. Dostupné z: <https://exámenes.cervantes.es/es/ccse/como>

DELE dates and prices in 2019. In: *Instituto Cervantes (Spain)* [online]. 2019 [cit. 2019-03-09]. Dostupné z: https://albuquerque.cervantes.es/en/diplomas_spanish/prices_diplomas_spanish.htm

Disposición 7045 del BOE núm. 151 de 2015. In: *Agencia Estatal BOLETÍN OFICIAL DEL ESTADO* [online]. 2015 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: <https://www.boe.es/boe/dias/2015/06/25/pdfs/BOE-A-2015-7045.pdf>

Disposición 10441 del BOE núm. 234 de 2015. In: *Agencia Estatal BOLETÍN OFICIAL DEL ESTADO* [online]. 2015 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: <https://www.boe.es/boe/dias/2015/09/30/pdfs/BOE-A-2015-10441.pdf>

FAQS. In: *Federación Comunidades Judías España* [online]. ©2019 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: <http://www.fcje.org/faqs/>

KATHLEEN, Kuiper. Ladino language. In: *Encyclopædia Britannica* [online]. Chicago: Encyclopædia Britannica, ©2019 [cit. 2019-01-12]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Ladino-language>

KUSHNER, Aviya. Ladino today: Is the language of Sephardic Jews, undergoing a revival? In: *My Jewish Learning* [online]. New York: 70 Faces Media, ©2002-2019 [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <https://www.myjewishlearning.com/article/ladino-today/>

MALKA, Jeff. Jewish Population numbers through history. In: *SephardicGen* [online]. [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: <http://www.sephardicgen.com/popul.htm>

Migrace. In: *Varianty* [online]. Praha: Člověk v tísni, ©2019 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: <https://www.varianty.cz/slovnicek-pojmu/25-migrace>

Nationality for Sephardic Jews. In: *Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación* [online]. [cit. 2019-03-01]. Dostupné z:

[http://www.exteriores.gob.es/Consulados/LOSANGELES/en/ServiciosConsulares/CSLA/Paginas/CSLA%20\(English\)/Nationality-for-Sephardic-Jews.aspx](http://www.exteriores.gob.es/Consulados/LOSANGELES/en/ServiciosConsulares/CSLA/Paginas/CSLA%20(English)/Nationality-for-Sephardic-Jews.aspx)

Portugalsko nabízí potomkům svých někdejších sefardských Židů portugalské občanství. In: *Židovský tiskový a informační servis* [online]. 30. 1. 2015 [cit. 2019-03-09]. Dostupné z: <http://www.ztis.cz/rubrika/zidovske-komunity-ve-svete/clanek/portugalsko-nabizi-potomkum-svych-nekdejsich-sefardskych-zidu-portugalske-obcanstvi>

Qué son los DELE. In: *Exámenes - Instituto Cervantes* [online]. [cit. 2019-02-26]. Dostupné z: <https://exámenes.cervantes.es/es/dele/que-es>

RICH, Tracey. Ashkenazic and Sephardic Jews. In: *Judaism 101* [online]. Philadelphia: Tracey Rich, ©1995-2011 [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <http://www.jewfaq.org/ashkseph.htm>

RUDA, Bennett. Jews Have Also Been Holding Onto Their Keys. In: *JewishPress.com* [online]. March 18, 2018 [cit. 2019-03-09]. Dostupné z: <https://www.jewishpress.com/indepth/opinions/jews-have-also-been-holding-onto-their-keys/2018/03/18/>

SANCHEZ DIEZ, Maria. Mapped: Where Sephardic Jews live after they were kicked out of Spain 500 years ago. In: *Quartz* [online]. June 16, 2015 [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: <https://qz.com/427032/mapped-where-sephardic-jews-live-after-they-were-kicked-out-of-spain-500-years-ago/>

Sephardic Jews - Location. In: *Countries and Their Cultures* [online]. Advameg, ©2019 [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: <https://www.everyculture.com/Europe/Sephardic-Jews-Location.html>

ŠUSTOVÁ, Jana. Židovský svátek Pesach připomíná vyvedení židů z egyptského otroctví. In: *Český rozhlas* [online]. Praha: Český rozhlas, ©1997-2019 [cit. 2019-01-17]. Dostupné z: https://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/judaismus/_zprava/zidovsky-svatek-pesach-pripomina-vyvedeni-zidu-z-egyptskeho-otroctvi--370142

Spain extends citizenship law for Sephardic Jews. In: *The Times of Israel* [online]. Jerusalem: The Times of Israel, ©2018 [cit. 2018-08-10]. Dostupné z: <https://www.timesofisrael.com/spain-extends-citizenship-law-for-sephardic-jews/>

Spain passes law awarding citizenship to descendants of expelled Jews. In: *The Guardian* [online]. Madrid: The Guardian, 2015 [cit. 2018-08-09]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/11/spain-law-citizenship-jews>

VOJÁČEK, Lukáš. 7 největších migračních vln v historii: Odvěká honba za lepší budoucností! In: *EpochaPlus* [online]. Praha: RF-Hobby.cz., 10.11.2015 [cit. 2019-02-01]. Dostupné z: <https://epochaplus.cz/7-nejvetsich-migracnich-vln-v-historii-odveka-honba-za-lepsi-budoucnosti/>

VULLIAMY, Ed. How Trump's presidency has divided Jewish America. *The Guardian* [online]. Guardian News & Media Limited, 14 Nov 2018 [cit. 2019-02-06]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/us-news/2018/nov/14/american-jewish-community-divisions-trump-pittsburgh>

8 Přílohy

Příloha 1 Certifikát sefardského původu

DON ISAAC QUERUB CARO, mayor de edad, provisto de DNI/NIF núm. _____ en calidad de Presidente de la Comisión Permanente de la **FEDERACIÓN DE COMUNIDADES JUDÍAS DE ESPAÑA**, entidad religiosa inscrita con el número _____ an la sección especial del Registro de Entidades Religiosas de España, provista de CIF núm _____

CERTIFICA:

Que analizados los distintos elementos probatorios aportados por el interesado y enumerados en el artículo 1.2 de la Ley 12/2015, de 24 de junio, en materia de concesión de la nacionalidad española a los sefardíes originarios de España, y habiendo utilizado todos los medios a nuestro alcance para aseverar la certeza y validez de dichas pruebas, podemos afirmar que don/doña _____ de nacionalidad Estadounidense y titular de pasaporte vigente de dicha nacionalidad número _____ tiene la condición de **sefardí originario de España por descender de las familias que fueron injustamente expulsadas o forzadas a convertirse a la religión católica a partir de 1492**, de acuerdo con lo dispuesto en el artículo 1.2.a) de la referida Ley 12/2015, de 24 de junio.

Y para que conste y surta los efectos oportunos donde proceda, expido esta certificación en Madrid (España), a 02 de Abril de 2018.

Isaac Querub Caro
Presidente

Url verificación: <https://certificadosefardies.fcje.org/verificar> - Código de verificación _____

Zdroj: osobní archiv jednoho z respondentů

Příloha 2 Klíče předávané po generace v rodině respondentky Elizabeth, které si údajně odnesli ze Španělska její předci v roce 1492

Zdroj: osobní archiv jednoho z respondentů

Příloha 3 Seznam základních a možných doplňujících otázek k rozhovoru

1. Jak jste se dozvěděl(a) o možnosti získat španělské občanství?
2. Kdy jste se začal(a) snažit o získání španělského občanství?
3. Jak jste začal(a)?
4. Už jste občanství získala(a)?
 - a. Pokud ano, jak dlouho vám trvalo ho získat? (včetně shánění všech dokumentů)
5. Proč jste se rozhodl(a) o občanství žádat?
6. Co pro vás získání španělského občanství znamená?
7. Jak jste dokazoval(a) nebo budete dokazovat svůj sefardský původ?
8. Jak jste dokazoval(a) nebo budete dokazovat svůj zvláštní vztah ke Španělsku?
9. Už jste psal(a) test ze sociokulturních znalostí Španělska? (Pouze pro ty, co ještě nedokončili proces)
 - a. Pokud ano, už znáte výsledky?
 - b. Kde jste test psal(a)?
 - c. Pokud ne, kdy ho budete psát?
10. Pokud už proces dokončil: Můžete mi říct něco o testu ze sociokulturních znalostí Španělska?
 - a. Jak náročný se vám zdál?
 - b. Jak jste se na něj připravoval(a)?
11. Musíte psát i test ze španělského jazyka?
 - a. Pokud ano, už jste ho psal(a)?
 - b. Pokud ano, už znáte výsledky?
 - c. Pokud ne, kdy ho budete psát?
12. Pokud už proces dokončil: Musel jste psát i test z jazyka?
 - a. Na jaké jazykové úrovni?
 - b. Byl podle vás náročný?
13. Jak odhadujete celkové náklady na získání občanství (včetně všech poplatků, letenek, atd...)
14. Pokud už proces dokončil: Dokážete alespoň přibližně vyčíslit celkové náklady spojené se získáním občanství?

15. Španělsko chce tímto zákonem dosáhnout usmíření se sefardskými komunitami a jedním z cílů tohoto zákona je náprava historické chyby, ke které došlo v roce 1492. Můžete mi říct, co si o tomto cíli myslíte?
16. Jak byste tento proces celkově zhodnotila(a)?
- a. Můžete mi popsat jeho klady?
 - b. Můžete mi popsat jeho zápory?